משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר זרעים

מלאכת שלמה על משנה מעשרות

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה מעשרות

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-מעשרות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
משנה ג 6
משנה ד 7
משנה ה 8
משנה ו 10
משנה ז 11
משנה ח 12
פרק ב 13
משנה א 13
משנה ב 14
משנה ג 14
משנה ד 15
משנה ה 16
משנה ו 17
משנה ז 17
משנה ח 18
פרק ג 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 21
משנה ד 21
משנה ה 23
משנה ו 24
משנה ז 24
משנה ח 25
משנה ט 25
משנה י 26
פרק ד 27
משנה א 27
משנה ב 28
משנה ג 29
משנה ד 29
משנה ה 30
משנה ו 31
פרק ה 32
משנה א 32
משנה ב 33
משנה ג 33
משנה ד 34
משנה ה 34
משנה ו 35
משנה ז 36
משנה ח 36

פרק א

משנה א

כלל אמרו במעשרות וכו'. בגמרת שבת ר"פ כלל גדול נותן טעם אמאי לא תני כלל גדול כמו שבת ושביעי' וברי"פ כלל גדול בשבת הארכתי ע"ש:

במעשרות. מעשר ראשון ומעשר שני וגם מעשר עני:

כל שהוא אוכל לאדם. למעוטי לא הביא שליש דלא חשיב אוכל כדמפ' במתני' הר"ש שירילי"ו ז"ל והאריך ז"ל להכריח על פי סוגיית הירושלמי וגם ממקומות אחרות דכל אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ומכניסו לקיום דמדאורייתא חייב במעשר ובתרומה והביא ראיות לזה מכמה דוכתי ויישב כל הנהו דוכתי דמשמע מינייהו דזיתים [הגהה מצאתי בפי' הרמב"ן ז"ל לחומש בפ' ראה שכתב וז"ל הדבר המתבאר בגמרא מן התלמוד הבבלי והירושלמי והוא פשוטו של מקרא כך הוא שאפי' זיתים וענבים מעשר שלהן אינו מן התורה עד שיעשו תירוש ויצהר ותהי' בזה נזהר שכבר טעו בו מגדולי המחברי' ע"כ:] וענבים ודגן הוו לבד מדאורייתא והיא דעת הראב"ד ז"ל בהשגות גם דעת רש"י ז"ל בפ' שני דכתובות ובפ' הערל ובפ' העור והרוטב וכן דעת התוס' בפ' מעשר בהמה וגם דעת ר"ש ז"ל והר"ז הלוי ז"ל וכ' בסוף דבריו ושוב מצאתי להראב"ד ז"ל שחזר בו וכתב בסוף ימיו זה הלשון אבל שאר מינין תרומה נוהגת בהן וכן מעשרות אבל אין חייבין על תרומתן מיתה ולא על טבלן וחוץ מזה ומזה אף אם נאמר שאין חייבין מן התורה אם קרא עליהן שם יש עליהן קדושת תרומה מן התורה ומדמעת כשל תורה ובמשנת ביכורים פ' שני שנינו חומר בתרומה שאין בבכורים שהתרומה אוסרת את הגורן ונוהגת בכל הפירות מה שאין כן בבכורים וכל מה ששנו בהן דבר תורה דוק ותשכח ע"כ. וזאת הסכמתו אנו שומעין וכיון דחזקי' המלך תיקן שאר פירות כיון דאנו קורין להם שם פשיטא דכל תרומתן ומעשרותן טובלין ולענין מיתה אין חיוב מיתה אלא בנשמר ומכניסו לקיום ואוכל וגידוליו מן הארץ כדאמרן עכ"ל ז"ל. וכתב ה"ר שמשון ז"ל דבירוש' תני איסי בן עקביא אומר מעשרות לירק מדבריהם ובת"כ בסוף פ' בחוקותי דריש ירקות למעשר מקרא ושמא פליגא אדאיסי א"נ לפי שאינה פשוטה כאחריני ע"כ. ושם בשבת פ' כלל גדול דייקינן ואילו לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום לא תנן דכיון דתקון רבנן מעשר לא פלוג בפירות האילן ובירק בין מין למין. דמעשר תאנה וירק הוי מדרבנן והנהו קראי דיליף למעשר בת"כ מינייהו אסמכתא נינהו ומה שלא תקנו פאה בירק ובתאנה ודדמי ליה כמו שתקנו מעשר מהן אומר ר"ת משום דאין לקיטתן כאחת דבר מועט הויא פאה דידי' ויש הפסד לעניים בה יותר מן הריוח שמתבטלין לפי שאין יודעים

זמן לקיטתן ודבר שאין מכניסו לקיום כגון ירק נמי לא חשיב ויפסידו יותר ממה שירויחו במקום אחר כן פירשו תוס' ז"ל וגם הר"ש ז"ל ברישׁ פאה אבל הר"ש שירילי"ו ז"ל כתב ולא אמינא דלקיטתו כאחת בעינן דהא תאנה אין לקיטתה כאחת ואפ"ה רחמנא רבייה לענין בכורים ובכורים קרוין תרומה דרחמנא קרנהו תרומה דכתיב ותרומת ידך ודרשי' בפ' הערל אלו הבכורים ואמרי' נמי בהו דון מינה ומינה אלא מאי דממעטינן כעין הפרט בברייתא דמייתי בירושלמי אין מכניסו לקיום ממעטינן ע"כ:

כל שתחלתו אוכל. פי' ירקות שנזרעין לירק ולא לזרע שחייבין במעשרות כדתנן בפ"ד שכל הירקות תחלתן אוכל וסופן אוכל ה"ר יהוסף ז"ל:

אע"פ שהוא שומרו להוסיף וכו'. ירושלמי הא אם אינו שומרו להוסיף אינו חייב קטן וגדול ולמעט תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן דהנהו לא נטרי להו להוסיף אוכל דמתקשות כעץ הלכך פטורות ומתני' דלא כרבן גמליאל דחשיב להו אוכל ומחייבן במעשרות לקמן בפ' הכובש ועוד לאפוקי נמי מר' יהושע בן קפוסאי דמשמע בברייתא דמחייב להו במעשרות מספק קמ"ל מתני' דפטור אפי' על הספק וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל [הגהה ז"ל ה"ר יהוסף ז"ל שאין תחלתו אוכל פי' כגון כל הפירות וכל מיני תבואה וזרעים כנזכר לקמן ע"כ:] מפ' בירושלמי כגון כל הני דקתני בתרה מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו' תניא כל שתחלתו אוכל ואין סופו אוכל חייב בתחלתו כגון ערוגה מליאה כרוב דהוי ירק וחזי לאכול מיד והוא מקיימו לזרע בטלה דעתו ואם בא אח"כ וליקט ממנו ירק חייב במעשר:

משנה ב

מאימתי הפירות חייבים במעשרות. לדעת הסוברים דמדאורייתא לא מיחייב רק דגן תירוש ויצהר לחודייהו הכא מדרבנן בעי לאפרושי:

התאנים משיבחילו. מפ' בירוש' דהיינו משיאדימו פיהם. ומצאתי שנקד החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל מְשֶׁיַבְחֲלוּ היו"ד בשב"א והבי"ת בפת"ח והחי"ת בשב"א פת"ח וכ' ה"ר יהוסף ז"ל וז"ל התאנים משיבחלו וכו' כאן לא אמר וכן כיוצא בהן כי כבר אמרו במסכת שביעית פ"ד ואין צריך לחזור ולאמרו כאן ומה שאמר כאן הוא דין תאנים משיבחלו וכן דין הענבים משהבאישו וכן דין הזיתים אע"פ שכל אלה נזכרו שם אפשר לתרץ כי עיקר הדין הוא כאן ועל כן לא חשש אם הזכירן כאן בכלל האחרים וגם יש לומר שיש בו צורך כי גבי שביעית הזכיר ב' פרקים בכל אחד דתנן הפגים משהזריחו אוכל בהן פתו בשדה בחלו כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בו ובשאר שני שבוע חייבים במעשרות ויש לטעות שם ועל כן חזר להזכיר זמנם כאן עכ"ל ז"ל. ובפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ז) גרסי' משילבינו

ראשיהם וכתב הראב"ד ז"ל בפי' ת"כ דאפשר ששני הסימנים בתאנים ובתחלת בשולן פיהם התחתון מאדים וראשן העליון מלבין ע"כ. ולשון הרמב"ם ז"ל שם בהלכות מעשר ראשון ר"פ שני כיצד התאנים משיעשו רכים עד שיהו ראוין לאכילה אחר כ"ד שעות משעת אסיפתן ע"כ ויש מי שהגי' במקום מלת עד כדי ועיין בירושלמי:

והבאושים. מפ' בירושלמי משיקראו באושא וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל. דהיינו כשמתחילין להתבשל ור"י ז"ל פי' לחולה בלשון חכמים קורין באישא ובלע"ז נקרא החולה מלאטו והענבי' כשיתחילו להתבשל קורין להן אובא מלאטא נמצא לחולה ולענבים המבושלים מעט שם אחד להם בירושלמי ובלע"ז שלנו ע"כ:

משימסו. איכא מאן דמפ' בירושלמי משיכניסו מחצה וימסו מלשון לע"ז חצי מיסו אחינו המסו את לבבנו באגדתא פלגון לבנא והביאו בערוך בערך מס:

האגוזים משיעשו מגורה. פי' ה"ר שמשון ז"ל קליפות בתוך האגוז המבדילות באוכל כדאמרינן מה אגוז יש בו ד' מגורות אף ישראל היו חונים בד' דגלים. וי"ס האגוזים והשקדים משיעשו מגורה ר' יהודה אומר וכו' וכן נראה קצת ג"כ ממה שאכתוב בסמוך אלא דלא משמע כן מכסף משנה. ובירוש' ומודים חכמים לר' יהודה באלצרין ובאפוסטיקין ובאיצטרובלין משיעשו קליפה אלצרין בערוך לא פירשו אפוסטיקין בערבי פיסטוק איצטרובלין שנוי' בפ"ק דע"ז ופי' רשב"ם ז"ל שם פנייאש בלע"ז והן עגולין ובעלי בטן ולשון הרמב"ם ז"ל שם בפ' שני האגוזים משיתפרש האוכל מהקליפה החיצונה השקדים המתוקים משתתפרש קליפתן החיצונה המרים פטורין לעולם ושאר כל בעלי קליפות כגון האיצטרובלין והלוט והבטנים משיעשו קליפה התחתונה הסמוכה לאוכל ע"כ וע"ש בכסף משנה. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל מפ' בירוש' הקליפה התחתונה ופירושו פרט לקליפה הירוקה החיצונה ע"כ:

משנה ג

החרובין משינקדו. תני ר' חיננא בר פפא חרובין שלשולן כלפי מטה הוא חנטתן:

הפרישין. ספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין שהוא פרוש לקדרה אלא מין זה בלבד:

והעוזרדין. הגיה ה"ר יהוסף ז"ל והחזררין בחי"ת ושתי רישי"ן וכ' ס"א והעזררין בעי"ן ושני רישי"ן וכן בפ"ק דכלאים סימן ד':

משיקרחו. בגמר בשולן נופל השיער כולו והם לבנים:

וכל הלבנים. מפ' בירושלמי כגון אילין מרפייתא ולא איתפרש:

התלתן משתצמח. הסכימו התוס' ז"ל דכל הני שיעורי דמתני' הוא הבאת שליש של אותם פירות השנויין והא דלא קתני משיביאו שליש כדקתני גבי תבואה וזיתים משום דבכולהו אפשר ליתן בהן סימן חוץ מתבואה וזיתים וכן כתב הרמב"ם ז"ל פ' שני דהלכות מעשר איזהו עונת המעשרות משיגיעו הפירות להזריע ולצמוח הכל לפי מה שהוא הפרי כיצד התאנים וכו':

התבואה והזיתים וכו'. ופי' רש"י ז"ל שם בר"ה דגן ותירוש קרויין תבואה כדכתיב כתבואת גרן וכתבואת יקב ע"כ וכתבו עליו התוס' וז"ל דאי אפשר לומר כן חדא דא"כ לא ליתני זיתים ולהוו בכלל תבואה כמו ענבים דתרווייהו בכלל תבואת יקב נינהו ועוד דשיעור אחר תנא גבי ענבים בפ"ק דמעשרות הענבים והאובשים משיבאישו והעלו דכל הני שיעורי דמתני' הוא הבאת שליש וכו' כדכתיבנא לי' כבר. ועיין עוד בפי' ה"ר שמשון ז"ל פ' שני דשביעית משנה ז'. ובירוש' רבי חיננא בשם רבי זיתים וענבים שלא הביאו שליש אף המשקים היוצאין מהן להכשיר אין מכשירין:

משנה ד

ובירק וכו'. בירושלמי פריך דלקמן בפ' בתרא תנן הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא בא לעונת המעשרות חייב וכו' אלמא דגבי ירק נמי בעינן עונת המעשרות ומתני' קתני חייבים גדולים וקטנים ומסיק ר' זירא דלעולם אפי' בירק בעינן עונת ותחלתו לאו דוקא אלא בערך דלא בעינן בירק שליש קתני קטנים נמי חייבים ועונתן היא עד שיביא שליש עלין מובדלין זו מזו וארוכין וכן פסק הרמב"ם ז"ל [הגה"ה וז"ל שם בפ' שני ושאר הירק שאינן ראוי לאכילה עד שיגדיל אינו חייב עד שיהא ראוי לאכילה ע"כ:]:

התפוחים והאתרוגים. ירוש' מאן דיפרש דתפוחים דקתני במתני' היינו תפוחים דעלמא ודאי דר"ש פליג נמי עלי' דת"ק בתפוחים ופוטר אותן ג"כ בקוטנן כדמוכח בברייתא והא דלא נקט אלא אתרוגין אליבא דרבי עקיבא דאמר בגמרא דילן בפ' לולב הגזול דאתרוג הבוסר פסול ללולב נקט הכי ומאן דיפרש דמתני' בתפוחים קטנים שדומין לעפצין מיירי לא פליג ר"ש בההוא מינא כדקתני בברייתא ולשון הרמב"ם ז"ל שם פ' שני התפוחים והאתרוגים משיתעגלו מפני שהן ראויין לאכילה כשהן קטנים ע"כ. ובסוכה פ' לולב הגזול (סוכה דף ל"ו) תניא אתרוג הבוסר ואפי' יש בו שיעור ר' עקיבא פוסל וחכמים מכשירין ואמר רבה התם דר' עקיבא ור"ש אמרו דבר אחד ודחי לי' אביי דילמא לא היא ע"כ לא קאמר ר' עקיבא אלא משום טעמא דבעינן הדר לענין מצוה וליכא אבל לענין מעשר כרבנן ס"ל א"נ ע"כ לא קאמר ר"ש לענין מעשר אלא משום דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה ואתרוגים קטנים שנוטעים

אינם צומחין אבל תפוחים קים לי' דאע"פ שלא בישלו כל צרכן צומחין ובקטני קטנים אפי' בתפוחים ודאי פליגי הואיל וטעמא משום מוציאין לזריעה הוא וטעמא דת"ק כדתני רישא כל שתחלתו וסופו אוכל ותו לא מידי דאין לדון אחר דבר זה דלא סבר ר"ש כר' עקיבא ולא רבי עקיבא סבר כר"ש ע"כ. ובירושלמי ג"כ אמר ר' אלעזר אתיא דר"ש בשיטת ר' עקיבא רבו כמה דר' עקיבא אומר אינו פרי כן ר"ש אומר אינו פרי ומסיק מסתברא ר"ש יודה לר' עקיבא לענין לולב דכתיב פרי עץ הדר ואינו פרי ר' עקיבא לא יודה לר"ש דהרי מנומר והרי גדל בטפוס והרי עשוי ככדור הרי הוא פסול ללולב וחייב במעשרות:

החייב בשקרים וכו' החייב במתוקים. והיינו משיעשו מגורה לרבנן ולר' יהודה משיעשו קליפה כדתנן לעיל. ובפ"ק דחולין כתבתי דר' ישמעאל ב"ר יוסי סבר דזה וזה לפיטור ואמרי לה זה וזה לחיוב וכן הוא ג"כ בפ' בכל מערבין (עירובין דף כ"ח) אבל בירושלמי תניא ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו שקדים המרים אלו ואלו פטורים ומתוקים אינם חייבין עד שתפרוש קליפתן החיצונה הירוקה שנופלת מהן והורה ר' חנינא בצפורי במתוקים משתפרוש קליפה החיצונה כר' ישמעאל ב"ר יוסי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א דהלכות מעשר סי' ט' ובפ' שני סימן ח'. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל פי' כי אין אוכלים בשקדים המרים אלא הקליפה שלה ועל כן כשגדלו שיבשה הקליפה הן פטורין כי אין חייב במעשר אלא הקליפה ובמתוקים הפרי חייב והקליפה פטורה ועל כן כשהן קטנים שאין עיקר אוכל שלהן אלא הקליפה הן פטורין עכ"ל ז"ל:

משנה ה

איזהו גרנן למעשרות. ס"א של מעשרות ומצאתי כתוב בשם רבינו יצחק מסימפונט ז"ל הבדל בין משנה דמאימתי הפירות חייבות במעשר למתני' דמתני' קמייתא מפרש מאימתי אסור למכרן למי שאינו נאמן על המעשרות ומאז אם הי' האילן שהוצרך לקוצצו אסור לקוצצו בשביעית ומאז אם קצרן ועשה מהן גרן נתחייב הא קודם לכן מותר למכרן למי שאינו נאמן על המעשרות ומותר לקוצצן בשביעית ואם קצרן ומירחן אפי' העמיד ערימה לא מתחייב במעשר ובמשנת איזהו גרנן מיירי דשרי אדם לאכול מפירותיו עראי ומאימתי מיתסר בהו כל חד וחד לפום מאי דפריש במתני' הקשואים וכולי' ע"כ אלא שתקנתי והגהתי הלשון כפי עניות דעתי וז"ל הר"ש שירילי"ו ז"ל עד השתא מיירי מתני' אימתי קרוי פרי לחייב במעשרות דהיינו שיהא קרוי אוכל או פרי דגבי מעשרות כתיב פרי מפרי העץ וכתיב ואכלת והשתא איירי בדיגונם אותן שדרכן לעשות להן קבוץ ודיגון דפירוש דיגון קיבוץ כרי כמו שפי' רש"י ז"ל בפ"ק דביצה וגבי תבואה כתיב דגנך

ואפי' גבי ירק דטבלו הוי מדרבנן תקון בי' דיגון כדתנן ירק הנאגד משיאגד וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ועד שלא נעשה דיגון תנן בפ"ק דפאה ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח אבל כי מירח אפי' אכילת עראי נמי אסירא אי איכא ראיית חצר או בית כדאיתא בפ' הפועלים ע"כ וכתב עוד ז"ל ועוד אני מוסיף על דברי ר"י מסימפונט ז"ל דעוד יש חילוק בין מדת גרן למדת עונה דאילו עונה פטור וחיוב גרמא ותורת שנים נמי גרמא ואילו מדת גרן פיטור וחיוב גרמא ותורת שנים לא גרמא וטעמא דקראי כתיבי כתיב דגנך והפירוש דיגונך למעוטי לאו דיגון ולמעוטי דיגון ולאו דילך כגון דיגון ברשות הקדש או דהפקר או דעובד כוכבי' ואילו גבי עונה כתיב תבואת זרעך דמיני' דרשינן תבואה שזורעין אותה ומצמחת ומזרעת וכי איכא תבואת זרעך כתיב עשר לומר לך כי איכא שליש עשר וכי ליכא שליש לא תעשר ועוד כתיב גבי' שנה שנה לומר לך כי גדלו שליש בשנה זו לא תעשר עליהן בפירות שנה שעברה או שנה שלאחריה אלא כל שנה לעצמה והכי דרשינן בתורת כהנים לשלש השנים אל תיקרי לשלש אלא לשליש ומש"ה נקיטינן דתבואה שהביאה שליש בשנה שנייה של שמיטה דדינה מעשר שני ונתמרחה ע"י ישראל בשלישית אינה נופלת לחיוב מעשר עני אלא כדקיימא קיימא וכן בזיתים כי ה"ג עכ"ל ז"ל:

כשיפקסו. פי' הירושלמי מן די ירים פקסוסיה והוא השיער הצומח בהן ונקרא פיקס ובר"פ שני דעוקצין קרי לי' כישות של קישות ולפעמים שנמכרין בפיקס ומש"ה קתני דאם אינו מפקס וכו'. ושם בפ"ק דיום טוב דף י"ג משמע קצת מפירוש רש"י ז"ל דגריס ושלא פקסו משיעמיד ערימה שפי' כלומר ואם עד שלא פקסו העמידו ערימה מהן כמין כרי הוקבעו למעשר ע"כ. ועיין במה שהקשה ותירץ ה"ר שמשון ז"ל:

משישלק. פי' בירוש' מן די ירים שלקוקי' ובעל הערוך ז"ל פי' דכשנגמרים האבטיחים הם ירוקים כעין הדבר השלוק ולדעתו פי' מן די ירים אינו לשון השלכה אלא לשון גבהות ר"ל שיהא ניכר ירקותו קצת:

משיעשה מוקצה. שמגדישין אותו למכור בשוק כן פי' בערוך:

ירק הנאגד משיאגד. מצאתי מנוקד מהר"מ די לונזאנו ז"ל מִשֶּׁיֵּאָגֵד כמו שֶׁיֵּאָכֵל. וכן ג"כ נקד ה"ר יהוסף ז"ל ועוד כתב וז"ל מתני' בירק שעיקר זריעה שלו לירק אבל בדבר שזורעין אותו לזרע תנן לקמן פ"ד אין מתעשר זרע וירק אלא השיחליים והגרגיר בלבד ע"כ. כל עד דקתני במתני' איכא מאן דגריס לי' במ"ם משיחפה משימלא משילקוט משימרח וכן כולם:

כלכלה. יש ירק שאין דרכו לאוגדו אלא להניחו בכלכלה כגון כוסבר ועוד נראה דמיירי בפירות האילן שנותנין אותם בכלכלה כדתניא בנדרים הנודר מן הכלכלה והיו בנות שבע לתוכה ודרך לכסותה בעלין ובהוצין וז"ל החכם ה"ר יהוסף ז"ל כלכלה משיחפה פי' לעיל אמר זמן ירק הנאגד וכו' וכאן אומר ירק הנלקט בכלכלה שאין דרכו ליאגד והה"נ כל הנלקט בכלכלה כגון תאנים וענבים וכו' ע"כ. ומצאתי כתוב בספר חרדים אע"ג דסתם כלכלה הוי של תאנים כדמשמע בפ"ח דנדרים כתב הרמב"ם ז"ל בחבורו בכלכלה עד שיחפה הפירות וכן כתב גם בפי' המשנה משיחפה פי' משיכסה כמו שדרך בני אדם האוספים את הפירות שמכסים אותם בעלי האילן ודומיהן עכ"ל ז"ל וטעם הרב שפי' בכלכלה שכולל כל פירות האילן היינו משום דבמתני' בא ללמדנו גמר מלאכת כל הפירות דאילן ודאדמה ואיך נאמר ששנה גמר מלאכת התאנים בלבד ולא דשאר פירות האילן רק החרובין שפירש אח"כ גמר מלאכתן ועוד כי היכי דשנה גמר מלאכת התאנים הלחים ויבשים דקתני בסיפא הגרוגרות משידוש דהיינו תאנים יבשים ובריאשא כלכלה משיחפה דהיינו תאנים לחים למה בענבים לא עשה כן אלא אמר בסיפא הצמוקים משיעמיד ערימה ובענבים לחים לא אמר איזהו גמר מלאכתן ועוד למה שנה יין ושמן ולא שנה זיתים וענבים עצמן אלא ע"כ בלשון כלכלה עד שיחפה ששנה התנא בו כלל כל הפירות של האילן זיתים וענבים ותמרים ושאר כל פירות האילן שכולן דרכן ללקטן בכלכלה רק בחרובין שאין דרכן בכך שנה גמר מלאכתן בפני עצמן. עכ"ל החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל:

אבל במוליך לביתו. וה"ה לחצרו ולגבי שוק לא אמרי' עד שהוא מגיע לשוק דלאו בדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות מיד בפתח הגנה ונטבלו מיד. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל דהאי בד"א אינו חוזר אלא על אלה שנזכרו לפניו וצ"ע ונ"ל להביא ראי' מדלא קאמר לי' בסוף הפרק אכולה מתני' ותו דהא תנן אע"פ שמרח נוטל מן הקוטעים וכו' ותנן נמי אע"פ שקיפה קולט מן הגת וכן תנן אע"פ שירד נוטל מן העקל וכו' ובכל אלה אין שייך לומר לא מוליך לשוק ולא מוליך לביתו כי הרי כל אלה עדיין לא נתמרחו על כן נ"ל דאינו חוזר אלא על ירק הנאגד ועל כלכלה כי אלה אין להם גרן בשדה כי אין רגילין להניחם בשדה אלא או מוליכין אותם לשוק או לבית עכ"ל ז"ל:

משנה ו

והפֵרֵד וכו' משיעמיד ערימה. מפ' בירושלמי משיעמיד ערימה אפי' בראש גגו ואע"ג דהעבירן דרך חצרו מקצה אינש דעתי' מינייהו שלא לאכלן עד שיצטמקו שם בראש גגו וכ"ש אם העמיד ערימה בשדה דודאי מהני לחייבם במעשר:

משיפקלו. בקצת ספרים מצאתי כתוב משיפקילו ומפ' בירוש' מן די ירים פודגרא ופי' רמב"ש ז"ל שעוקרים הבצלים עם השרשים ומסירין מעליהן הקליפות הרעות והשרשים ע"כ ופודגרא הוא חולי הרגלים. וי"מ משיפקילו משיעשה אותן אגודה:

משימרח. שמיפה פני הכרי ברחת ומחליק אותו דומיא דממרח דרטי'. ופריך בירושלמי והא תני ר' יעקב בר סוסאי מאימתי הוא תורם את הגורן משתעקר האלה פי' בערוך אלה כמו עללתא כלומר התבואה ומשני דברייתא מיירי כשאין דעתו למרח:

הקטניות משיכבור. תניא אבל כובר הוא מקצת ותורם מן הכבור על שאינו כבור ולא הוי מן החיוב על הפיטור מ"ט דכתיב והאלפים והעיירים עובדי האדמה בליל חמיץ יאכלו פי' מלמדי השוורים לחרוש והחמרים שהן עובדי האדמה בליל חמיץ משמע לי' בלול בעפר יאכלו וכיון דכך אוכלין הוי כגמר מלאכה. ועוד תניא בתוספתא הקטניות משיכבור ונוטל מתחת הכברה ואוכל ופסקה שם הרמב"ם ז"ל:

ואע"פ שמרח. אתבואה קאי כיון דקתני וממה שבתוך התבן ועוד דאקטניות תני בירושלמי בברייתא אבל קולט הוא מתחת הכברה ואוכל כדכתיבנא לה בסמוך והפירוש דהדקין שנופלין למטה עם העפרורית אכילת עראי בהו שרי דאינם בכלל גמר מלאכה:

מן הקוּטָעִים. נראה לע"ד דגרסי הכא וגם לקמן בפ' בתרא סי' ד' הקטועים הטי"ת קודם הוי"ו ואי גרסי' הוי"ו קודם הטי"ת צריך להיות הקו"ף בנקודת שורק והטי"ת בפת"ח ובדגש ויהי' כמו המקוטעים. והכי מסתברא טפי שכן הגירסא גם כן ברמב"ם וגם בספ"ד דהלכות תרומות וי"ס שכתוב בהן הקיטעין ביו"ד אחר הקו"ף:

משנה ז

היין משיַקְפה. נלע"ד דבפת"ח היו"ד גרסינן לה לפי הפי' שפי' רבינו שמשון ז"ל משיסיר החרצנים וכו' וכמו שהעתיק רבינו עובדי' ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פי' משיקפה פי' משיעלה עליו קצף משמע דגרסי' בחיר"ק תחת היו"ד. וה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל פי' משיקפה שצפין החרצנים על היין שבבור ובפ' ר' ישמעאל דע"ז דף נ"ו ובפ' הפועלים דף צ"ב פליג ר' עקיבא בברייתא ואמר משישלה בחביות כדאיתא התם:

אע"פ שקפה. הר"מ די לונזאנו ז"ל נקד שקפה הקו"ף בחיר"ק וכן ה"ר יהוסף ז"ל הגי' יו"ד אחר הקו"ף וכתב עוד ברוב הספרים גרסי' ומן הצנור ומכל מקום ושותה ע"כ:

ומבין הפצים. תרגום וקרע לו חלוני ופצים לי' והיינו האויר שיש בין נסר לנסר והשמן יוצא מבין הנסרים ודוגמתו שנינו בספ"ח דשבת חרס כדי ליתן בין פצים לחבירו ובפי'

הרמב"ם ז"ל כתוב מבין הפצים עניינו מבין שני האבנים או שני העצים מעצי הגת או אבניה ע"כ:

חמיטה. עוגה דקה מאד ודוגמתו שנינו בריש טבול יום האופה חמיטה ע"ג חמיטה וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל דבשביל שהיא ארוכה ונכפלת ונכפפת קרוי' כן תרגום המה כרעו אחמטו ע"כ וי"ס כתוב בהן ונותן לחמיטה ולתוך הקערה ולתוך התמחוי ופי' קערה ותמחוי שיש בהן תבשיל חם דשניהם כלי שני ואיכא מאן דס"ל בירוש' דאפי' כלי שני אם היד סולדת אסור וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דהלכות מעשר והוא ז"ל פי' חמיטה ותמחוי שמות למיניהם מן הכלים שנותנין בהם המאכל כשהוא חם ע"כ:

כשהן רותחין. הגי' ה"ר יהוסף ז"ל כשהן מרתיחין ע"כ:

ר' יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר. ירוש' על דעתי' דר' יהודה אם נתן שמן לתוך המלח הוי קבע כמו ציר וכן אם נתן שמן לתוך יין הוי כחומץ וקבע:

משנה ח

העיגול משיחליקנו. פי' משיחליק פניו באבן או בשיש הוקבע למעשר ואסור באכילת עראי דנגמרה מלאכתו בכך וכולהו מיירי או בראה פני הבית מדאורייתא או נכנס בחצר דרך שער מדרבנן. לשון ה"ר יהוסף ז"ל העיגול משיחליקנו פי' יש תאנים שהן שמנים והן נקראים דבילה והן מתדבקין היטב ועושין אותן עיגולים ואח"כ כשפותחין את העיגול אינם נפרדין לגמרי אלא נשארים חתיכות חתיכות והן נקראים פלחי דבילה ועוד יש תאינים שאינם שמנים כל כך ומשימין אותם בחבית או במגורה ואח"כ כשהחבית נשבר הן מתפרדין כל אחת בפני עצמה והן נקראים גרוגרות עכ"ל ז"ל: בתאנים ובענבים של טבל. מפ' בירוש' שהן טבולין מדרבנן כגון שלקחן או מלחן או כבשן אבל טבל שנטבל מדאורייתא כגון שנגמרה מלאכתו וראה פני הבית אף רבנן מודו. ופי' הרמב"ם ז"ל ולא נאמר שכשהוא מחליק בהן מכחיש אותן ומכין אותן להפסד מפני שכשמושחין אותן ומחליקין בהן ימהר בהן העיפוש וכשמושחין בענבים יקבלו לחלוחית ע"כ ואולי רצה לומר דחיישי' אליבא דר' יהודה לתרומה שלא הופרשה עדיין שלא להפסידה ומ"מ אין הלשון מכוון:

בפי' ר"ע ז"ל. מחליקי' בתאנים ובענבים של טבל במשקין היוצאין מתאנים וענבים של טבל עכ"ל ר"ע ז"ל וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה שהוא עצמו פי' לקמן המחליק בענבים שר"ל שפשף הענבים אבל המשקה של ענבים מכשיר דהיינו יין עכ"ל ז"ל:

המחליק בענבים. משום דרבנן אזלי לטעמייהו ור' יהודה לטעמי' תנא לי' הכא. ובשבת פ' כירה פי' רש"י ז"ל דבנחתום מיירי שמחליק הככרות ואין זה ענין משנתנו:
ומגורה משיעגל. עניינו כשרוצה להכניסן באוצר משיתחיל להחליקן על פי האוצר ולהשוותם ומעגילה שם הכלי המחליק שבו מחליקין הקרקע והגגות. הרמב"ם ז"ל:
נשברה החבית ונפתחה המגורה. אית דגרסי ונִפְחֲתָה אמנם אני רואה שם בפ"ג דהלכות מעשר סימן ט"ז או נפתחה ובקצת דפוסים חסרים שם ד' מלות והגיהום מספרים מדויקים או נפתחה:
לא יאכל מהן עראי ור' יוסי מתיר. מפ' בירושלמי דת"ק דר' יוסי הוא ר"מ והא קמ"ל דהלכה כר' יוסי ולא תימא סתמא ור' יוסי הלכה כסתמא וכתב ה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל והרמב"ם ז"ל פסק כר' מאיר ולא ידעתי למה:

פרק ב

משנה א

הי' עובר וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל לדקדק מדתנן הי' עובר בשוק שמדבר במוליך לביתו. טלו לכם תאנים פי' דוקא בדבר מועט מותרין הן לאכול אבל כשהוא מתנה מרובה אסור לאכול עד שיעשר והיינו הא דתנן לקמן פ"ד ר' יהודה אומר אף הלוקט כלכלה לשלח לחברו לא יאכל וכו'. לא יאכלו מהם עראי פי' כי כיון שאמר הכניסו לבתיכם ואכלו הרי הוא כאילו אמר להן אני תיקנתים והרי אינו נאמן לתקן כראוי ובוודאי נטל מהן תרומה והתרומה קובעת בכלכלת תאנים כדתנן לקמן. אינם מתקנין אלא דמאי פי' מפני שאין עם הארץ חשוד על התרומה עכ"ל ז"ל. וז"ל הרמב"ם בפי' המשנה כשזה המוכר המסבב מכריז טלו לכם תאנים מותר לאכול מהם עראי לפי שנאמר לא ראו פני הבית ולפיכך אין מכריז עליהן אלא לאכלן בלבד עראי והוא כנותן המתנה ואין המתנה קובעת למעשר כמו המכר ואם הביאן לביתו צריך להוציא מהן המעשרות החייבות לטבל ואם אמר טלו והכניסו לבתיכם נאמר שהם ראו פני הבית ולפיכך לא יאכל מהן עראי ואינו נאמן באמרו הכניסו לבתיכם שעניינו שהן מעושרין ולפיכך יוציא מהן חוקי הדמאי לפי שהוא ספק שמא אמר אמת באמרו שהן מעושרין או אמר שקר ומה שאמר לא אמר אלא כדי שיתקבצו עליהן לוקחין וכל זה כשהמוכר עם הארץ עכ"ל ז"ל ובחבורו הביא חילוק דאיתא בירושלמי באם רוב העם מכניסין לבתים מעשרין ודאי ואם רוב העם מכניסין לשוק אין מתקנין אלא דמאי שמא עישר ואח"כ הביא לשוק ע"כ. ובירושלמי אמר שמואל דמתני' ר"מ היא דס"ל במתני' דס"פ יש בכור

דמתנה אינה כמכר ור' יוסי אמר דדברי הכל היא מתני' דלענין מעשר מתנה אינה כמכר לכ"ע דתרומה ומעשר בזמן הזה מדרבנן ורבנן הקלו בכי ה"ג:

לא יאכלו מהן עראי. פי' אפי' עראי דחיישי' כיון דאמר להם כן הוי כמי שאמר להן לא תאכלו מהם כאן דטבולים הם שכבר ראו פני הבית אלא לכו לבתיכם ושם תאכלו ואין אוכלין מהן עראי:

אינם מתקנין אלא דמאי. דשמא כיון דידע דיכניסום לבתים יבוא ויעשר עליהם דקסבר שיסמכו עליו וניחא לי' לע"ה זה שיהא לו עם החבר נחת רוח ומעשר ע"ה על החבר דסובר שסומך עליו הילכך חבר מפריש המעשרות והן שלו אלא תרומת מעשר נותנה לכהן ומעשר שני מוליכו לירושלים כדין דמאי:

בפי' ר"ע ז"ל אוכלים ופטורים דאימור לא ראו פני הבית. כתב ה"ר יהוסף ז"ל בירושלמי מפ' דמיירי במקום שרוב בני אדם מכניסין לבתיהם ונ"ל דעל כן מותרין הן לאכול כי לעיל תנן אבל המוליך לביתו אוכל מהם עד שהוא מגיע לביתו ונ"ל עוד דבמוליך לשוק אסור לאכול דהא כבר הוקבעו למעשרות כשלקט כל צרכו כדתנן לעיל וקאמר בירושלמי דבמוליך לשוק אינן מתקנין אלא דמאי כי אין ע"ה חשוד למכור טבל גמור עכ"ל ז"ל:

משנה ב

היו יושבין בשער או בחנות וכו'. פי' אנשים אחרים זולת בעל השער או בעל החנות ומי שהיה עובר בשוק אמר להם טלו וכו' ולפיכך בעל השער ובעל החנות חייבין לעשר שנמצא כאומר להם טלו והכניסו לבתיכם שהרי הם כבתיהם כך מתבאר שם פ"ה. וגם ה"ר יהוסף ז"ל פי' וז"ל ואמר טלו וכו' פי' אותו שמעביר התאנים בשוק אמר כן כנ"ל לפרש עכ"ל ז"ל. עוד כתב ובעל השער ובעל החנות חייבין פי' דסתם שער וחנות כלים שבתוכן שמורים הם ע"כ:

ר' יהודה פוטר עד שיחזיר את פניו או עד שישנה מקום ישיבתו. דהיינו מקום שיושב בו למכור בחנות ובשער נמי ישנה מקום ישיבתו שיושב בו לראות הרבים:

משנה ג

המעלה פירות מן הגליל. ס"א מגליל כ"כ ה"ר יהוסף ז"ל. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל המעלה פירותיו שליקט משדהו בגליל כדי למכרן ביהודה ואמרי' לעיל בפ"ק דמוליך לשוק דנטבלו הפירות מיד משום שמא ימצא לקוחות מיד וגזור רבנן שלא יאכל המוכר אטו לוקח שמא יחזור בו למכרן וקיימא לן דמקח טובל והכא כיון דאין דעתו למכרן אלא ביהודה או בירושלים אע"פ שהוא נכנס בהן לבתים ולחצרות בדרך לא הוטבלו

ויכול לאכול מהן עראי: וכתב ר"י ז"ל והוא כשלקטן משעה ראשונה להוליכן למכרן ביהודה או בירושלים ואם אינו מוכרן שם מחזירן לביתו ובזה התנאי לקטן ואפי' לן בדרך או שבת אינם נטבלין ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל ליקט פירות בגליל כדי למכרן ביהודה וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דהא לעיל תנן דמוליך למכור אסור לאכול מהם משלקט כל צרכו אלא מיירי שיש לו שדה בגליל וביתו ביהודה או שקנה בגליל במחובר לקרקע או שעולה לירושלים לרגל ע"כ:

עוד בפי' ר"ע ז"ל אם קודם שהגיע ליהודה נמלך וכו'. וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל אין הלשון משמע כן אלא פירושו שחוזר מירושלים לביתו ולוקח מירושלים עמו פירות להוליך לביתו וצ"ע ע"כ:

וכן ביהודה. צריך להגי' וכן בחזרה. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וכן בחזרה אם הי' לו שדה ביהודה ואחר שמכר פירות גליל שם אסף פירותיו מן השדה שביהודה והוליכן לגליל כשחוזר לביתו כיון דמגמתו היא לגליל לא הוטבלו וקמ"ל דלא גזרינן כיון שזה היה הולך ליהודה וחוזר לגליל מיחזי שהחליף סחורתו פירות בפירות וה"ל מקח קמ"ל דלא גזרינן:

ר"מ אומר עד שהוא מגיע למקום השביתה. מפ' בירושלמי אם נמלך בדעתו לשבות ולנוח במקום אחד לילה ויום באיזה יום שיהי' הוטבלו דכשהוא שובת לילה ויום שמא יזדמנו לו שם לקוחות והכי תני לה בתוספתא בהדיא ר"מ אומר עד שיגיע למקום השביתה ואפי' שבת ביום השני חייב לעשר. פי' דאילו הגיע השבת נטבלו דהא שבת קובעת למעשר אפי' בדבר שאינו מיוחד לשבת ואם מייחדו לשבת נטבל ונקבע למעשר אע"פ שלא הגיע שבת כדתנן לקמן פ"ד:

והרוכלים המחזרין. ס"א הרוכלין והמחזרין כן כתב ה"ר יהוסף ז"ל:

עד שהם מגיעין למקים הלינה. מפ' בירושלמי דמקום הלינה היינו ביתו כגון אילין דכפר חנניא דאינון נפקין ומסבבין ד' וה' כפרים ובאין וישינים בבתיהם:

ר' יהורה אומר הבית הראשון הוא ביתו. פי' הבית הראשון שבעיר אע"פ שלא לן שם קובע למעשר וכו' כך הגי' החכם הר"ס אוחנא ז"ל פי' ר"ע ז"ל שכן הוא ג"כ בפי' הר"ש ז"ל:

משנה ד

פירות שתרמן. ביום טוב פ' המביא מוכח דמכ"ש דשבת דחשיבא אכילתה דקבעה בשלא נגמרה מלאכתם אליבא דר' אליעזר. וגם הלל ס"ל בשבת כר' אליעזר דקבעה אפי' בדבר שלא נגמרה מלאכתו:

וחכמים מתירין. דקסברי דאין תרומה טובלת יותר משער הבית וכי היכי דאין שער הבית טובל אלא בנגמרה מלאכתו כך תרומה אינה טובלת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו:
חוץ מכלכלת תאנים. שאין בדעתו לעשותם גרוגרות וכיון דהשתא כמות שהן נגמרה מלאכתן נינהו חשיבא תרומתן תרומה להטביל ונקט כלכלת תאנים לאשמועי' דאפי' אם נמלך אח"כ לעשותם גרוגרות אפ"ה כיון דבשעה שתרמן לא הי' בדעתו כך ונגמרה מלאכתן הוו תו לא פקע ובירושלמי מוקי פלוגתייהו כגון בתמרים שתרמן והוא עתיד לדורסן או בגרוגרות והוא עתיד לדושן בחבית כדי שיעשו כמין דבילה ר' אליעזר סבר תרומה טובלתן כפירות שנגמרה מלאכתן כיון דאוכלין אותן בלא דריסה ובלא דישה ורבנן סברי אין תרומה טובלתן כפירות שלא נגמרה מלאכתן דאכתי לענין מעשרות לא נגמרה מלאכתן חשיבי:
בפי' ר"ע ז"ל וחכמים מתירין דסברי אין תרומה טובלת אא"כ תרם מתוך הכלכלה. וכתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה אלא הענין הוא שחכמים אינם פוטרין אלא בדבר שהוא חסר מלאכה בעצמו של פרי כגון תאנים למוקצה וענבים לגת אז הן פטורין אע"פ שתרמן אבל כלכלת תאנים שהמירוח שלה משיחפה שאינו מלאכה בגוף התאנים אמרי' שהתרומה קובעת כן יש בירושלמי והפי' של זה המפרש אינו נזכר כלל במשנה עכ"ל ז"ל:
כלכלת תאנים שתרמה ר"ש מתיר. ירוש' א"ר אלעזר לאו דוקא כלכלה של תאנים דה"ה כלכלה של כל דבר דכלכלה מוכחת עליהן שאין בדעתו לעשותם גרוגרות דאין דרך להניחן בה אלא לאכילה ואפי' פירות דאין דרך לשנותם נמי פליג ר"ש כגון שקדים וכיוצא בהן:

משנה ה

ואם צירף חייב. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל שר' יהודה סובר בכל אלה שמותר ליקח א' בימינו ואחת בשמאלו וכו' וצ"ע וכן בכל מקום עכ"ל ז"ל:
והיו תאנים. י"ס והיו תאניה:
ולא הופרש ממנה וכו'. פי' ואע"פ שלשם הי' בעל הגן לוקטם כי לא היו מניחים שום אדם לעלות על האילנות בעבור הורדים ה"ר יהוסף ז"ל. וגנת ורדים זו שהיתה בירושלם מפני שהיתה מימות נביאים הראשונים הניחוה דהא קיימא לן דאין מקיימין בירושלם אילנות וכדאיתא בס"פ מרובה עשרה דברים נאמרו בירושלם חדא מינייהו אין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנת ורדים שהיו בירושלם מימות נביאים הראשונים ופי' רש"י

ז"ל גנת ורדים כך שמה והיא היתה צריכה לקטרת והיינו כפת הירדן ע"ש שדרך הורד ליגדל על שפת הירדן ע"כ:

משנה ו

בעשרים תאנים שאבור לי. גרסי' כמו בסיפ' וכן הוא בירוש' וגם ברמב"ם פ"ה. ומ"מ אי גרסי' עשר לאו לענין דינא נקט עשר אלא דאורחא דמילתא כשהקונה בורר קונה ביוקר מעט יותר מן המנהג כך נלפ"ד:

פורט. כמו פורד בדלי"ת:

סופת. גרסי' וכן הוא בערוך וכן בע"ז ספת לה צואה ולשון סוף הוא. הר"ש שירילי"ו ז"ל. אבל ה"ר שמשון ז"ל נראה דגריס כופף ואוכל [הגהה ואני מ"מ סופף בב' פיפין וכן בפירקי' דלקמן סי' ט' וכתב ה"ר יהוסף ז"ל שכן הוא ברוב הספרים ע"כ וכתב עוד באשכול שאבור לי מגרגר פי' כיון שהוא עצמו נוטלן מן האילן ונ"ל דר' טרפון דלקמן פ' שלישי חולק גם בכאן וסובר שנוטל כל האשכול וצ"ע ע"כ:] שפירש כלומר כופף עץ שהאבטיח מחובר בו עד שהוא מגיע האבטיח לתוך פיו ונושך ואוכל שאם הי' תולשו הי' מתחייב ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דר' טרפון ור' עקיבא לקמן בפ' ב' גבי גפן שהיא נטועה בחצר:

בפי' ר"ע ז"ל פורט בעוד הרמון במחובר. נראה דנקט לפרש מחובר גבי רמון לרבותא אע"ג שהוא טורח גדול במחובר יותר מן האבטיח ומן האשכול ומטעם זה ג"כ נקט ה"ר שמשון ז"ל בפירושו רמון ואבטיח ששניהם יש טורח בהם במחובר וכל שכן אשכול דאין בו טורח כלל:

בשני אשכולות אלו. כאן אומר בשני אשכולות ולעיל אמר באשכול כי בכאן בא לומר שאפי' שנים פטורים ולעיל אמר שאפי' אחד אסור ליטול את כולו. ה"ר יהוסף ז"ל. ועיין במה שכתבתי שם פ' ג' סי' ט' בענין זה בשם הר"ש שירילי"ו ז"ל:

משנה ז

א"ל ע"מ שאוכל תאנים. בירוש' פריך אמאי תנא הכא ע"מ אפי' שלא ע"מ נמי דכיון דזכתה לו תורה מה צריך תנאי ומשני דלרבותי' נקטי' דאפי' אמר לו ע"מ דהוי מקח אפ"ה אחת אחת שרי וסתם לן תנא כר' יהודה:

שאוכל אני ובני ביתי. צריך למחוק מלת ביתי. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל שיש ספרים דגרסי אני ובני עמי:

או שיאכל בני בשכרי. ראיתי מוגה משכרי ולפי מה שפירשו התוס' בפ' הפועלים דף צ"ב נראה דלא יתכן שהם ז"ל כתבו בשכרי היינו תחתי ע"כ. וגם רש"י ז"ל פי' בשכרי

בשכר שקצצת לי ע"כ ומ"מ ודאי שהכל לפי השכר אם שכרו מרובה ודאי שאי אפשר שיאכל בנו כנגד כל שכרו:

הוא אוכל ופטור. ואע"ג דאתני ל"ד למקח שהתורה זכתה לו ודמי לבעל הקרקע וכתיב כנפשך כך נפשו של פועל מה נפשך אוכל ופטור אף פועל אוכל ופטור:

בשעת הקציעה אוכל ופטור. לפי שהוא תלוש ולא נגמרה מלאכתו:

ולאחר הקציעה אוכל וחייב. ואפי' באחת צריך לעשר. ובסוף פירקין פליג עלה ר' יהודה:

שאינו אוכל מן התורה חייב. צריך למחוק מלה זו של חייב וגם מלות שאינו אוכל מן התורה אית דלא גרסי להו:

זה הכלל האוכל מן התורה פטור. ואפי' קצץ:

ושאינו אוכל מן התורה חייב. אם קצץ להם מזונות:

משנה ח

בלופסין. מין תאנים חשובין ובנות שבע מין תאנים משובחים הר"ש שירילי"ו ז"ל ובנדרים פ' הנודר מן המבושל (נדרים דף נ') גרסינן בבלופסין ומפ' מין תאנים דעבדי מינייהו לפדא. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל והא מתני' לדין פועלים תני לה אגב ע"כ. ובירוש' פריך אמאי איצטריך מתני' הא תנינן בהשוכר את הפועלים הי' עושה בתאנים לא יאכל בענבים וכו' ותני עלה הי' עושה ביחור זה לא יאכל ביחור אחר ומשני לא צריכא שהיו שתיהן ביחור אחד כגון לבסים ובנות שבע מורכבים ביחור אחד דאפ"ה גזור דלא ליתי למיכל בשני אילנות. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל לא יאכל בבנות שבע פי' אע"פ שנתן לו בעל השדה רשות אסור משום מעשרות כשהוא מצרף שנים יחד כן נ"ל ע"כ:

המחליף פירות. והיינו מקח:

זה לקצות. לייבשן ולעשותן קציעות דהיינו לא נגמרה ולא זו אף זו קתני. הר"ש שירילי"ו ז"ל:

זה לאכול וזה לאכול. שזה נוטל מזה תאנים וזה מזה וכן אם זה נוטל מזה תאנים לקצות וזה מזה לקצות והוי כמקח וחייב. ויש גורסין זה לוכל וזה לוכל והוא כמו לאכול אלא שהוא לשון ירושלמי:

בפי' ר"ע ז"ל ואני אוכל בקציעות שלך וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל דבר זה מגומגם כי לקצות אינו משמע לאכול בקציעות ע"כ נ"ל דה"פ דמתני' המחליף עם חבירו שא"ל קח אתה מתאנים שלי ואני אקח את שלך זה לאכול וזה לאכול כלומר ששניהם רוצים

לאכלם בלי קציעה או ששניהם רוצין להניחם לעשות מהם קציעות או זה לקצות וזה לאכול חייב וכו' עכ"ל ז"ל:

פרק ג

משנה א

המעביר תאנים וכו'. פי' רש"י ז"ל המעביר וכו' השוטח תאנים בחצרו ע"כ וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל ואין פי' זה נכון דאי הכי ליתני המביא תאנים לחצרו כיון דשוטח אותם שם בחצר ועוד דבירוש' דייק הא שלא לקצות חייב ומתני' רבי ומימרא דרבי הכי תנינן לה הביא תאנים מן השדה והעבירן בחצרו לאכלם בראש גגו רבי מחייב ורבי יוסי בר יהודה פוטר ומתני' משום דלקצות אינהו מצי אכלי בחצר אלא ה"פ המעביר תאנים הרבה בחצרו דאית בהו גרן והעבירן בחצר דרך העברה לעשותן קציעות במקום המיוחד לו בראש גגו והיינו מוקצה ותנן דבניו אוכלין סתם ואפי' בחצר וכ"ש בגג דהיינו במקומו לכ"ע ובחצר בניו וכו' אליבא דרבי פטורין מלעש' דאין חצר קובעת בראיית פנים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו אבל הוא לא וכן מצאתי שפירש ר"י עכ"ל ז"ל. ובערוך פי' לקצות ליבש פ"א לקצות לעשות מהן קציעות שקציעתן זו היא גמר מלאכתן והואיל ועדיין לא עשאן קציעות אוכלין מהם עראי ופטורין. ופירות שלא נגמרה מלאכתן קרי מוקצה כדתנן עומד אדם על המוקצה וכו' ע"כ:

בני ביתו. אשתו ובירושלמי פריך כיון דיש לה עליו מזונות הא דמיא לסיפא דפועלים דקתני בהו הרי אלו לא יאכלו ומשני מיתוקמא כמ"ד אין מזונות לאשה מד"ת וקשה מכאן לתוספות דפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ה) שהקשו שם לרש"י ז"ל דלא אשכחן אשתו דקרו בני ביתו. ושם ביום טוב דף ל"ה נמי מייתי לה ותני עלה ר' יעקב [הגה"ה עיין לעיל בירוש'] מחייב ור' יוסי בר יהודה פוטר:

בפי' ר"ע ז"ל אבל הוא אסור לאכול אלא במקום שעושים וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו אמת וצ"ע בירוש' ע"כ. וכתב עוד בזמן שאין להם עליו מזונות ס"א והפועלים שעמו בזמן שיש להם עליו מזונות וכו' ואם אין להם עליו וכו' ע"כ ומלות אוכלין ופטורין דבמתני' דהכא מחקן מן המשנה:

אבל אם יש להם עליו מזונות הרי אלו לא יאכלו. פי' הרמב"ם ז"ל דטעמא הוי משום דאין פורעין חוב מן הטבל וקשיא דאכתי לא נגמרה מלאכתם הם וקתני סיפא דדבר שלא נגמרה מלאכתו דאוכלין אחת אחת ונראה לפ' לשיטת הרמב"ם ז"ל דלעולם לדידהו חצר דידהו חשיבא דמכח בעל הבית הוא דאתו וכיון דקצץ להם מזונות ונותן להם מן

התאנים ה"ל כאילו חילק התאנים הללו לקצות והללו לאכול עתה ולא חייל בהני דאכלי השתא שמא דלקצות ונגמרה מלאכתן נינהו וחצר של אדם קובעת לו בדבר שנגמרה מלאכתו ושם טבל חל בהן הילכך אפי' אחת אחת לא יאכלו דהא אית גרן מראיית פנים ובחצר לא מצו אכלי כלל דומיא דידי'. הר"ש שירילי"ו ז"ל. והוא ז"ל ג"כ דחה דחיי' גמורה בראי' ברורה פי' רבינו שמשון שהעתיק ר"ע ז"ל משום דלגבי לוקח חשיב כנגמרה מלאכתן שהלוקח עיניו במקחו ע"כ וכתב עליו דמשמע מכמה דוכתי דלאו בתר לוקח אזלינן אלא בתר רוב בני המקום וכיון דרוב בני המקום עושין קציעות חשיב לא נגמרה מלאכתו ע"כ. ועוד נתן הוא ז"ל טעם אחר למה לא יאכלו. ירושלמי ר' יוחנן בשם ר"ש בן יוחי אמר היו לו שתי חצרות אחת במגדלא ואחת בטבריא העבירן בזו שבמגדלא לאוכלן בזו שבטבריא מכיון שהעבירן דרך היתר מותרין אתיא דרשב"י כר' יוסי בר' יהודה ועדיפא מיני' דמה דאמר ר' יוסי בר' יהודה בעומד במקום פיטור פירוש כגון שרוצה לאכלן על הגג ועתיד לעמוד במקום פיטור ואשמועי' דכיון דסוף מגמתו על פיטורא אע"ג דעבר על מקום חיובא פטור ומה דאר"ש באומד בדעתו לאכלן במקום חיוב ועתיד לעמוד שם במקום חיובא ומכיון שהעבירן דרך היתר מותר ודר' אליעזר עדיפא מן דתרויהון דתנן לעיל בפ"ח דתרומות הי' אוכל באשכול ונכנס מן הגנה לחצר ר' אליעזר אומר יגמור ומפ' התם בירושלמי טעמא דר"א משום דכיון שהתחיל בהן דרך היתר שהתחיל לאכול מהן עראי בשדה בשעומדין לאכילה. ואם לקצות שהתחיל בגגו אפי' הכניסן לחצר ואכלן בחצר שרי דסבר דחצר לא קבעא אפי' להנהו כיון דהתחיל בהיתר ולענין הלכה קיימא לן כרבי מחבירו הילכך בעל הבית שהעביר תאנים בחצרו לאכלן בראש גגו וכן בניו בני דעה ואשתו וכ"ש פועלים שהכניסום במזיד ולאכלן שם אסור לאכול מהם עראי והיינו מתני' דקתני בה תנאה דמעביר הא הכנסה ושלא לקצות כולהו מיחייבי. העבירום לקצות פועלים דפסקו להם מזונות אסורין ולא יאכלו אפי' אחת דחצר חשיבא כדידהו והיינו מתני' דהפועלים. העבירום בניו ואשתו לקצות בגג הם מותרין לאכול מהן עראי דנחית עלייהו שמא דלקצות והוי דבר שלא נגמרה מלאכתו. בעל הבית עצמו שהעבירן בחצר לקצותן בגג ובא בעל הבית לאכול מהן בחצר עראי פלוגתא דרבי ורבנן בירושלמי ורב סבר כרבי ור' אלעזר סבר כרבנן וקיימא לן כרב ואסור לאכול מהם עראי עד הגג ואין מכל זה בהלכות הרמב"ם ז"ל כלום. הר"ש שירילי"ו ז"ל:

משנה ב

המוציא פועליו לשדה וכו' אוכלין ופטורין. מידי דהוה אעובר בשוק דפירקין דלעיל דאמרי' מתנה אינה כמכר:

ואם יש להן עליו מזונות אוכלין אחת אחת. דלא הוי קבע כר' יהודה דלעיל בפ' שני א"נ אפי' כר"מ דע"כ לא אסר ר"מ התם אלא לפי שהקדים לו את האיסר. הר"ש ז"ל:
אבל לא מן הסל. פי' כי כבר נצטרפו שם בסל והמקח קובע עם הצרוף. ה"ר יהוסף ז"ל:
ולא מן המוקצה. בירושלמי פריך דהא לא נגמרה מלאכתו ומאי מהני ההוא גרן אדרב' המוקצה מוכיח דלא נגמרה מלאכתן ומשני מוקצה עשו אותו כמצורף וטעמא דכיון דקצץ להם מזונות ואכיל מן המוקצה חשיב כאילו ייחד לו מה שהוא אוכל והוי נגמרה מלאכתו וגרן:

משנה ג

השוכר את הפועל לעשות עמו בזיתים וכו'. פי' ר"ע ז"ל לעדור ולקשקש תחת הזיתים וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל בירוש' אינו מפ' כן אלא מיירי ששכרו לנכש בזיתים דומיא דסיפא דבצלים ואפ"ה סברא מתני' דאוכל אחת אחת עכ"ל ז"ל. עוד כתב אוכל אחת אחת ופטור ס"א אחד אחד ע"כ:
ואם צרף חייב. ירוש' תני דבי רבי אוכל כדרכו ופטור ואפי' בצרוף ובקצץ ופליג אמתני' ומוקי התם פלוגתייהו בששכרו לנכש עמו בזיתים דהיינו להקל מעל האילן הזיתים הרעים שלא יכחישו היפים והשתא הוי דומיא דסיפא לנכש בבצלים וכו':
לנכש בבצלים. י"מ לעקור הבצלים הרעים מבין היפים ול' ניכוש מורה יותר דהיינו לתלוש העשבים הרעים כדפי' ר"ע ז"ל:
ניכוש. הוא חפירה סביב האילן הרמב"ם ז"ל:
ואם צֵירַף חייב. תניא בתוספתא לא יאחוז קלח בידו ויאכל אבל מקרטם עלה ואוכל וצירף דקתני הכא היינו שתלש הקלח שיש בו שנים שלשה עלין. הר"ש שירילי"ו ז"ל:

משנה ד

מצא קציצות. תאנים שקוצצין אותם באזמל ומוהל שלהן זב ושוטחן בשדה לייבשן הר"ש שירילי"ו ז"ל ומתני' מייתי לה במציעא ר"פ אלו מציאות דכ"א ושם הגירסא קציעות [הגהה אכן ה"ר יהוסף ז"ל כתב בכל הספרים מצאתי קציצות בשני צדי:] בעי"ן ומשם העתיק הר"ש שירילי"ו ז"ל פירושו של רש"י ז"ל. ובתוספות יום טוב כתוב שנקראו קציעות ע"ש המקצועות שהן המחצלאות ואני נלע"ד דאדרב' לא נקראו אותן המחצלאות מקצועות אלא בעבור הקציעות שמייבשין עליהם והן נקראו ע"ש שקוצעין אותן במוקצה וכמה דאת אמר המקצע מכולם טפח על טפח טמא שהוא לשון חתוך בפכ"ז דכלים וכן תנן בכמה דוכתי:

אפילו בצד שדה קציצות. בשב"א תחת השי"ן וציר"י תחת הדלי"ת שהוא סמוך. פי' אפי' מצאן אצל שדה שיש בה קציעות:

שהיא נוטה לדרך. מפ' בירושלמי דוקא לדרך משום דידע דעוברי דרכים יטלום מה שאין כן כשנוטה לשדה חבירו:

מותרות משום גָזַל. יש גורסין אין בהן משום גזל וכן הגי' ה"ר יהוסף ז"ל. וטעמא דקציצות אגב דחשיבי ממשמש בהו וידע מיד ותאנה נמי מידע ידיע דנתרא ועם נפילתה נמאסת ומפקר לה משום דלא ידיע מאיזה אילן היא אי מאילו שהן תחתיהן אי מעלמא ואיכא מאן דמפ' דכיון שהיא נופלת מתלכלכת ונמאסת בעיניו ומפקירה:

בזיתים ובחרובין. ה"ר יהוסף ז"ל הגי' הזיתים והחרובין:

ואם לאו פטור. דלפעמים שהרגל דורסה והיא אינה דרוסה ונראית כדרוסה ע"כ עם פי' הרש"ש ז"ל. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל פי' גרוגרות היינו תאנים יבשים שנדרסו בחבית ונתפרדו אח"כ ואלה הגרוגרות דמתני' אינם נכרים אם נדרסו ברגל אדם ובעבור זה הם נראין כגרוגרות או אם נדרסו בחבית ונתפרדו והרי הן גרוגרות ממש וכבר נתחייבו דתנן הגרוגרות משידוש ע"כ. עוד כתב בכל הספרים מצאתי אם דרסו רוב אדם ואין שם מלת בני:

מצא פלחי דבילה. בירוש' מפ' לה במקום שאין רוב דורסין בבתים דאי רוב דורסין בבתים לא בעינן טעמא דדבר גמור דתיפוק לי דראו פני הבית וגם אין רוב דורסין בשדות הילכך הני פלחים כיון דאית בהו דבר גמור וספק ראיית פני הבית נטבלו אבל במקום שרוב דורסין בשדות אותם המיעוט העתידין לדרוס בבתים בטלין ואינו חייב לעשר:

עד שלא כנסן לראש הגג מוריד מהם לבהמה. לשון המשנה נקט הרמב"ם ז"ל שם פ"ג ונלע"ד שר"ל עד שלא גמר לכונסן ולהעמידן ערימה מוריד מהן לבהמה וכו' ומ"מ קשה לע"ד דהו"ל למיתני בראש הגג בבי"ת:

מוריד מהם לבהמה. פי' רבינו שמשון ז"ל ולפיכך הוא מאכיל אותן לבהמתו דלאחר שיבשו כל צרכן אין להאכילן לבהמתו פי' אין רגילות להאכילן לבהמתו ואיכא מאן דמפ' דמוריד מהן לבהמה לאו דוקא דה"ה לאדם והא דנקט בהמה כדמפ' בירושלמי לפי שאין דרך ושבח לתלמיד חכם לאכול בשוק ע"כ. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל פי' שלא עשה מהם ערימה דהיינו גרנן למעשרות ע"כ. עוד כתב בירוש' מפ' דלר' הוי הדין הזה דוקא בחרובין שאינן אוכל אדם ע"כ. עוד כתב מפני שהוא מחזיר את המותר פי' כי הפירות שלא נגמרה מלאכתן לא הוקבעו ומי שרוצה לאכול מאותן הפירות שלא נגמרה מלאכתן כשהוא נוטלם בידו הוא גמר מלאכה שלהן שהרי הוא רוצה לאכלם ולא יש

להם מלאכה אחרת עוד שהרי עתה יאכל אותם אך כשהוא מחזיר את המותר אע"פ שנטלן מן המוקצה לאכלם עדיין לא נגמרה מלאכתן שהרי יש בהן שעתידין לחזור למקומן והרי באותם לא נגמרה מלאכתן בנטילה שלו שהוא נוטלם מן המוקצה וכיון שאותן לא נגמרה מלאכתן בנטילה שלו גם האחרים שהוא רוצה לאכול עדיין לא נגמרה מלאכתן עכ"ל ז"ל:

משנה ה

איזו היא חצר וכו'. כתב ה"ר בצלאל אשכנזי ז"ל אמסכת תרומות קאי דתנן בפ"ח הי' אוכל באשכול ונכנס מן הגנה לחצר וכו' ר' יהושע אומר לא יגמור משמע דחצר מחייבא לנו והשתא מפ' איזו היא חצר וכו' כך מצאתי ע"כ. ואיתה בתוס' פ' הפועלים דף פ"ח והעלו שם דלר' ינאי דאמר התם אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית מודה הוא דחצר קובעת מדרבנן וכן כתב ר"ש ז"ל בשם ר"ת ז"ל. ואיתה בגמ' נדה פ' יוצא דופן (נדה דף מ"ז) ושם פי' רש"י ז"ל בוהלכה כדברי כולן להחמיר שני פירושים וז"ל כדברי כולן להחמיר דאם יש בה אחד מכל אלו חייבת אם יש שם שומר חייבת כר' ישמעאל אע"ג דאחד פותח ואחד נועל פי' שאין השומר קבוע לפתוח ולנעול אלא זה פותח וזה נועל ואי ליכא פותח ונועל חייבת כר' עקיבא ואע"ג דליכא שומר ואם אומר לו מה אתה מבקש חייבת ואע"ג דלית בה חד מכל הני לישנא אחרינא הלכה כדברי כולן להחמיר כיון שאין אדם בוש לאכול בתוכה חייבת פי' דקובעת למעשר ואין אוכלין מפירות הנכנסין לה עד שיתעשרו ומ"מ להפריש מהן על טבל אחר אסור עד שיהי' לה שומר קבוע ע"כ. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל דמתני' קאי אריש פירקין דקתני המעביר תאנים בחצרו לקצות פטורין הא שלא לקצות חייבין דחצר קובעתן. ובירוש' תני ר"ש בן אלעזר אומר משום ר' עקיבא כל שאחד פותח ואחד נועל בשני שותפין לא בשני דיורין והתם מפ' מה בין שותפין לדיורין עיין בה"ר שמשון ז"ל:

כל שאין אדם בוש וכו'. לעיל בפ' שני סימן ב' כתבינן דס"ל לר' נחמי' כר' יהודה דהתם:

ר' יהודה אומר שתי חצרות וכו'. ירושלמי ר' בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא מה בא ר' יהודה להוסיף על דברי ר' עקיבא רבו א"ל ולא כלום ודבריו ממש הן דברי ר' עקיבא. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל דר' יהודה לא קאי אלעיל ולא פליג אלעיל אלא מילתא באפי נפשה קאמר ע"כ: עוד כתב שתי חצרות פי' שתי חצרות שיש להם בתים סביבות כל חצר וחצר ע"כ.

משנה ו

הגגות פטורין וכו'. ודוקא בגג שיש בו ד' אמות דכמו שאין הבית טובל אא"כ יש בו ד' אמות על ד' אמות אף הגג אינו פוטר עד שיהא בו ד' אמות על ד' אמות. ובירוש' גרסי' תו אפי' בגג מבוצר פי' שכל סביבותיו חצר פטרא מתני' ופרכינן בשלמא אי מיירי בכל גגין דעלמא מצינן למימר שהעלן לגג מאחורי הבית או נפלו לו בזריקה שם אבל השתא דמיירי נמי בגג מבוצר אי אפשר שבאו הפירות לגג אלא שדרך חצר הכניסן וכיון דחצר חייבת הא נטבלו ומ"ט דמתני' ומשני מתני' מיתוקמא כר' יוסי ב"ר יהודה בפשיטות דאמר לעיל בריש פירקין בברייתא הביא תאנים מן השדה והעבירן בחצרו לאכלן בראש גגו רבי מחייב ור' יוסי ב"ר יהודה פוטר אבל לרבי לא מיתוקמא מתני' אלא כשהי' בדעתו לעשותן מוקצה ולא נטבלו בחצר ואח"כ נמלך לאכלן כשהעלן בראש גגו:

בפי' ר"ע ז"ל והעלה הפירות לגג דרך חצר וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו דלרבי החצר טובלת ואעפ"י ששנינו למעלה המעביר תאנים בחצרו לקצות בניו ובני ביתו אוכלין היינו דוקא כשהעלן לקציעות שלא נגמרה מלאכתן אבל המעביר תאנים לאכול בגג בודאי חייב ומה שפי' הוא דעת ר' יוסי ב"ר יהודה אלא המשנה מדברת שהעלה אותן לגג שבחצר דרך חצרו לקצות ואח"כ נמלך לאכלן פטור כי החצר לא קבעא בדבר שלא נגמרה מלאכתו ועיין בירוש' עכ"ל ז"ל:

משנה ז

הצריפין וכו'. ובירושלמי מפ' דהבורגנין טובלין לבעלי הבורגנין דלדידהו חשיב קבע וכדתניא בית ספר ובית תלמוד טובלין לסופר וְלַמַּשְׁנֶה אבל לאחרים לא:

והחיצונה פטורה. ואע"ג דתנן ברישא בית שער אכסדרא אם חייבת חייבין והכא תהוי חיצונה כבית שער לפנימית ותטבול למעשר בסוכה פ"ק פריך לה גבי ענין מזוזה ומשני משום דלא קביעא כלומר לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער והכי נמי נימא לגבי מעשר. כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים דלא הוי בית בלאו הכי ובפ"ק דיומא דף י' פריך והא כתיב והכתי בית החורף על בית הקיץ ומשני בית קיץ ובית חורף איקרו בית סתמא לא איקרו:

כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ס"א כל שאינה דירת החמה או דירת הגשמים וס"א כל שאינה לא דירת החמה ולא דירת הגשמים וכו':

סוכת החג בחג. ירושלמי תניא (צריך לע"ד עיון) רבי אומר ד' אמות אע"פ שאין שם ד' דפנות ר"ש אומר ד' דפנות אע"פ שאין ד' אמות ר' יהודה אומר ד' אמות וד' דפנות תניא וכן הי' ר' יהודה מחייבה במזוזה ובעירוב מסתברא ר' יהודה יודה לאילין רבנן דאי לית

בה ד' אמות וד' דפנות לא טבלא ורבנין אילין לא יודון לר' יהודה אע"פ שיש ד' אמות וד' דפנות שהיא פטורה מן המזוזה ואינה טובלת למעשרות וכתב ה"ר שלמה שירילי"ו ז"ל ואע"ג דאמרי' פ"ק דסוכה דר"ש ורבי ורבי יהודה כולהו ס"ל סוכה דירת קבע בעינן שיטה הוא דהויא אבל אין כל דבריהם שוין וכן כתבו הגאונים ז"ל הלכך אע"ג דבעי מר ד' דפנות ומר ד' אמות לא סברי דהוו בית לחיובי במזוזה ולאטבולי למעשרות ע"כ:

משנה ח

תאנה שהיא עומדת בחצר וכו'. פי' בחצר החייבת כדלעיל:

אוכל אחת אחת. אבל שתים לא דהוי גרן וראיית פני חצר בבת אחת ובהא מודה ר' טרפון:

ממלא חיקו. שולי בגדיו:

ואוכל. שם שאין אויר החצר קובע למעשר ומיירי שאין גובה כותלי החצר עולה עד כנגד נופה של תאנה הר"ש שירילי"ו ז"ל. אכן בלשון הרמב"ם ז"ל אין שם רק שאין אויר החצר קובע למעשר ע"כ. ובירוש' תניא ר"א בר"ש אומר שלש בימינו ושלש בשמאלו ושלש בפיו ר"א בר"ש ע"י שהיה אכלן הוי משער בגרמי'. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל נראה לי דר' שמעון חולק על כל מקום שיש דין זה של אוכל אחת אחת ופטור ע"כ:

משנה ט

גפן שהיא נטועה בחצר. החייבת דאי נעדרת ונזרעת הרי היא כגנה ואוכל בתוכה עראי. הר"ש ז"ל מן הירושלמי:

נוטל את כל האשכול. ירוש' א"ר זעירא א"ר חייא בר ווא בשם ר' יוחנן או דר' טרפון כר' אליעזר דהי' אוכל באשכול או דר' טרפון עביד עקיצת האשכול כתחילתו דכיון דשריא התחלה שרי נמי למיגמר ר' אילא ר' ייסא בשם ר' יוחנן או דר' טרפון כר' אליעזר או דר' טרפון עבד אכילה שיש בה שתים ושלש אכילות כאכילה אחת הלכך כל האשכול וכל האבטיח וכל הרמון כתאנה אע"ג דאית בהו כמה אכילות ומ"ט דר' אליעזר משום שהתחיל בו בהיתר תניא א"ר נתן וכו' כדלעיל פ"ח דתרומות סי' ג':

ר' עקיבא אומר מגרגר באשכול. לעיל פ' הי' עובר גבי מקח תנן הכי ומודה התם ר' טרפון ה"ר שמשון ז"ל אבל הר"ש שירילי"ו ז"ל כתב וי"ל דתני פלוגתא גבי חצר וכ"ש גבי מקח דחצר רמוז בתורה דכתיב בשעריך א"נ סתמא דההיא כרבי דאמר דָמִים חשיבי מחצר ע"כ:

מקרטם. ס"א מקרסם וכן ברמב"ם ספ"ד:

אם היו נשמרין חייבין. נשמרין לאדם דהני חישב עליהן לאדם הוו לאדם חישב עליהן לבהמה הוו לבהמה ובירוש' ר"פ הפיגם משמע דנשמרין דקתני דחייבין היינו דוקא בחצר אבל בגנה אפי' נשמרין נמי פטורין ובנדה פ' בא סימן (נדה דף נ"א) מייתי לה ופריך ה"ד אילימא דזרעינהו מתחילה לאדם צריכא למימר אלא לאו דזרעינהו מתחלה לבהמה וקתני אם חזר ושמרן לאדם חייבין ומסיק רב אשי שעלו מאליהן בחצר עסיקינן וסתמא לאדם וה"ק אם החצר משמרת פירותי' חייבין ואם לאו פטורין מ"ט דמחשבת חבור לאו שמה מחשבה וכתבו התוס' ז"ל הא דנקט שבחצר לפי מאי דמסיק שעלו מאליהן אתי שפיר משום דבחצר אין דרך לזרוע אלא בגנה ועוד דבחצר סתמו לאדם לפי שרואה ויודע מתי ללקטן עד שלא יתקשו ע"כ. אכן הרמב"ם ז"ל פי' שבחצר דרך אלו העשבים שצומחין בגנות ובבתים מבלי שזרעו אותם ע"כ:

משנה י

תאנה שהיא עומדת בחצר ונוטה לַגִּנָּה אוכל כדרכו ופטור עומדת בַּגִּנָּה. כך מצאתי מנוקד הגימל בפת"ח ודג"ש:

אוכל כדרכו ופטור. מפ' בירושלמי אותו הנוף הנוטה לגנה אוכל כדרכו כשעומד בגנה:

ואם צרף חייב. בעומד בחצר:

עומדת בארץ ונוטה לחוץ לארץ או בחוץ לארץ ונוטה לארץ. כך הגי' ה"ר יהוסף ז"ל וכתב ס"א חוצה:

ובבתי ערי חומה. מכר אילן בבתי ערי חומה י"ס דגרסי בהו בבא דובירושלם הלך אחר הנוף קודם בבא דבערי מקלט הלך אחר הנוף וגם לא גרסי' מלת הכל בהני תרי באבי רק הלך אחר וכו':

בפי' ר"ע ז"ל כי היכי דבעיקרו לא מצי גואל הדם וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה ואינו דעת המשנה וצ"ע במס' מכות פ' שני ע"כ:

עוד בפי' ר"ע ז"ל כי היכי דבנופו לא מצי פריק וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל לקמן במסכת מעשר שני פ' שלישי לא אמרי' כן וגם שם לא פירש כן וכן נ"ל לפרש כאן הכל הולך אחר הנוף כלומר אף אחר הנוף שאם הי' הנוף בפנים אע"פ שהעיקר בחוץ דין הנוף כלפנים והה"נ להפך שאם העיקר בפנים והנוף בחוץ דין הנוף כחוץ עכ"ל ז"ל:

ובירושלים הלך אחר הנוף. לענין מעשר שני ובכורים שטעונים מחיצה ומפ' בפ' אלו הן הגולין דהך מתני' ר' יהודה היא דס"ל באילן הלך אחר נופו ולחומרא וכו' כדמפ' ר"ע ז"ל ובהאי פירושא מיתרצא מתני' דפ"ג דמסכת מעשר שני המתחלת אילן דלא פליגא אמתני' דההי' רבנן היא וכתב ה"ר שמשון ועוד י"ל דרב אשי דמכות קאי לשנויי דלא

תיקשי מתני' דמעשר שני וה"ק ובירושלם הלך אחר הנוף דבין נוף ובין עיקר מכנגד החומה ולפנים כלפנים ואוכלין שם מעשר שני ולא פודין. מכנגד החומה ולחוץ בין נוף בין עיקר כלחוץ ופודין מעשר שני ואין אוכלין ע"כ וזה הפירוש תפס ה"ר עובדי' ז"ל שם לעיקר ובירושלמי משמע דס"ל דובירושלם הלך אחר הנוף היינו בין לקולא בין לחומרא דגרסי' התם עלה דמתני' ובירושלם הלך אחר הנוף א"ר חיננא והוא שעלה דרך הנוף אז בתר נוף שדינן לי' ואי נוף לחוץ חוץ הוא אבל אם עלה דרך העיקר שהוא בפנים והוציאו לחוץ כבר קלטו העיקר ואין פודין אותו ומתני' ב"ש היא דתנינן תמן פ"ג דמסכת מעשר שני בש"א הכל כלפנים גבי בתי הבדים ואילן וה"נ אם עלה דרך העיקר הכל כלפנים. תני החזיר את הנוף מבפנים הכל כלפנים:

פרק ד

משנה א

הכובש. וטעמא דכבוש טובל משום דדינו כמבושל ומבושל קתני דקובע כדתנן השולק ותני בשול זוטא והדר תני בשול רבא ובירוש' מפ' דבעינן שיכבוש כל צרכו אבל שולק אי בעינן עד שישלוק כל צרכו בעיא היא התם ע"ש:

המולח בשדה חייב. כלומר אפי' בשדה שהאור טובל והמלח טובל והמקח טובל וכן התרומה והשבת והחצר וכולהו תננהו אור ומלח בהאי מתני' מקח מתני' דלעיל פ' שני האומר לחבירו הילך איסר זה וכו' ומתני' דהמחליף נמי ותרומה מתני' דפירות שתרמן שבת בפירקין מתני' דתינוקות כלכלת שבת וכו' חצר כולי' פירקין דהמעביר והרמב"ם ז"ל ס"ל דכולם אינם קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו וכולן מדרבנן אע"ג דחצר ושבת ומקח רמיזי בקראי חצר דכתיב בשעריך שבת נמי וקראת לשבת עונג מקח גבי פועל דפטרינן לי' מכנפשך מה נפשך אוכל ופטור אף נפשו של פועל אוכל ופטור דה"א דליחייב כיון דאכיל בשכרו ה"ל לוקח ומהאי קרא הוה ס"ד פרק הפועלים דלוקח הוי דאורייתא ואסיקנא דלוקח דרבנן ולית לך מן התורה אלא שיראה פני הבית דרך שער כדאיתא פ' הפועלים וריש לקיש ס"ל בירושלמי דחצר המשתמרת הוי כבית ומדאורייתא קבעא:

המכמיר באדמה פטור. שטומן הזיתים באדמה כדי שיתחממו ויתבשלו כמו כתנור נכמרו ואית דגרסי המכמין באדמה תרגום לא צדה לא כמן כלומר מטמין ע"ש שהאורב מטמין עצמו:

המקפא לתבשיל. המבשל ביין קרוי מקפא והוא הנותן יין לתוך תבשיל שצריך לו יין דוקא ובתבשיל צונן מוקי לה בירושלמי הר"ש שירילי"ו ז"ל. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל המטבל בשדה ס"א המטמין בשדה ע"כ. עוד כתב על מה שפי' ר"ע ז"ל ואם אחר שנתן יין בתבשיל הסיר מעליו וכו' כתב פי' זה אינו נראה דאין לשון המקפה לתבשיל משמע כן אלא נראה דה"ק המקפא לתוך התבשיל כלומר שלוקח יין מן הבור ומסנן אותו דרך בגד לתוך התבשיל הוי פטור אע"פ שע"י הבגד הקפה את הגרעינים אפ"ה פטור כיון שנפל לתוך התבשיל ואין בכאן יין קפוי ע"כ:

לקדרה חייב. ירוש' א"ר אלעזר לקדרה ריקנית היא מתני'. מתני' לא אמרה כן אלא שיש בקדרה תבשיל משמע דהא גבי תבשיל קתני לה ע"כ וכדחיי' זו משמע דעת הרמב"ם ז"ל שלא כתב בלשונו אוקמתא דריקנית וז"ל שם וכן נוטל מן היין ונותן לקערה לתוך התבשיל צונן ואוכל אבל לא לתוך הקדרה אע"פ שהיא צוננת מפני שהיא כבור קטן ע"כ. אבל בפי' המשנה כתב ואמרו לקדרה חייב ואפי' אין שם לא תבשיל ולא אש ע"כ:

משנה ב

תינוקות שטמנו וכו'. וכתב החכם הר"ס ז"ל עיין בפי' הר"ש ז"ל ושם מפורש דפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש היא בפירות שלקטן שלא לצורך שבת אם שבת קובעת אם לאו ושם מפורש הענין כולו ע"כ:

ה"ג לא יאכלו למוצאי שבת עד שיעשרו. היו"ד בצירי והאל"ף בקמ"ץ והכ"ף בשו"א חטוף וכן ג"כ מלת שיעשרו היו"ד בציר"י והעי"ן בקמ"ץ והשי"ן בחטף והטעם מובן וכן נקד ה"ר יהוסף ז"ל:

כלכלת שבת. ירושלמי ר' אלעזר בן אנטיגנוס בשם ר' אלעזר בר ינאי תפתר בכלכלה של אילן תאנה המיוחד לאכול מפירותיו בשבת מפני יופיין וטעמן ומש"ה כיון שלקטן בכלכלה קבעה וכן פסק הרמב"ם ז"ל וז"ל תאנה המיוחדת לו לאכול בשבת וליקט ממנה כלכלה לא תאכל עד שיעשר הואיל ופירות אלו מיוחדין לשבת והשבת קובעת ע"כ ומשמע מדבריו ז"ל דאפי' ליקט הכלכלה לאכלה בחול: וכתוב בתוס' יום טוב [כ"ה בד"פ וסיים שם ואולי שלפי שלא נשנית שם וקיי"ל ב"ש במקום ב"ה אינה משנה כמ"ש הר"ב ברפ"ג דיבמות לפ"ז על שפסק הרמב"ם בספ"ה מה"מ וז"ל תאנה שהיתה מיוחדת לו לאכול פירותיה בשבת וליקט ממנה כלכלה וכו' כ' עלה הכ"מ שהוא מן הירוש' כלומר דאילו משנתינו ב"ש במקום ב"ה הוא. אבל הרמב"ם עצמו בפירושו כתב שזה הירושלמי הוא פי' המשנה עצמה. ועי' במס' מע"ש פ"ב מ"ח ופ"ד מ"ח עכ"ל שם:] תמהני אמאי לא אתנייא מתני' בעדויות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה ולא דק דהא מתנייא היא התם

סמוך לסוף הפרק ההוא שהוא פרק רביעי בתר בבא דסדין בציצית. אחר זמן בא לידי גם פי' חלק שני ומצאתי שכתב שם בעדויות פ"ד סי' י' דמה שכתב כאן טעות הי' בידו:

משנה ג

הנוטל זיתים מן המעטן טובל אחת אחת במלח. שאין קובע אלא במלח וצרוף שתים אבל מלח לבדו או צרוף לבדו לא קבע:

ר' אליעזר אומר מן הַמְעַטֵן הטהור חייב. לעשר נראה דגרסי' המעטן כמו המעבד דהיינו האומן שעוטנן ומיירי דהאדם האוכלן הוא טמא כדאיתא בפ' המביא ומש"ה במעטן טהור חייב במלח ונתן לפניו דאין ראוי להחזיר מותרו דגברא האוכלן טְמְאַן מן המעטן הטמא פטור דשניהם טמאים וראוי להחזיר המותר וכי שקלינהו מעיקרא אדעתא למיכל פורתא ואהדורי שקלינהו ורבנן פליגי עלי' דר"א וסברי דאפי' במעטן טמא אם מלח ונתן לפניו חייב ובירוש' מוקי פלוגתייהו בשיש לו מעטן טהור ולחברו מעטן טמא והאומן טמא ר' אליעזר סבר חשיבי כאילו אית לי' טהור וטמא דאדם מחזיר מותרו על מעטן חברו ורבנן סברי אין אדם מחזיר מותרו למעטנו של חברו הלכך אכילת קבע חשיבא וחייב. הר"ש שירילי"ו ז"ל. ונלע"ד שאינו מוכרח לגרוס מְעַטֵן כמו מעבד. ונראה שנדחק לכתוב כן כדי לרמוז מה שכתבו תוס' ז"ל שם פ' המביא וז"ל רישא במעטן טהור וגברא טמא דלא מצי למיהדר וא"ת והרי נטמאו זיתי המעטן כו' (כמ"ש התי"ט):

מפני שהוא מחזיר את המותר. פי' כי כל דבר שלא נגמרה מלאכתו ממש אלא שיש לו דבר אחר שאסור לאכול ממנו וכשהוא יכול להחזיר את המותר פטור:

משנה ד

שותין על הגת וכו'. ופי' ה"ר יהוסף ז"ל דוקא על הגת הוי עראי ולא חוץ לגת. ופי' רש"י ז"ל ר"א בר צדוק מחייב דס"ל דמזיגה שמזגו במים משויא לי' קבע ולא אהני לי' עמידתו על הגת ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל לפי שאינו יכול להחזיר המותר שיקלקל היין שבגת. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דאין טעם החזרה מחייב אלא המזיגה מחייבת כי היא עושה אותה קבע כי השותה עראי אינו מוזג אותו אך טעם חזרת המותר פוטר ע"כ:

וחכמים אומרים על החמין חייב ועל הצונן פטור. מפ' בירוש' על החמין חייב שהוא קבע דהא אינו ראוי להחזיר המותר שמקלקל היין ואפי' על הגת שתי אסור ועל הצונן פטור שהוא עראי דיכיל הוא מחזרתי' ואפי' חוץ לגת שרי ע"כ משמע דלא גרסי' במתני' מפני שהוא מחזיר את המותר וכן במשניות מדוייקות אינו וכן כתב הר"ש ז"ל ג"כ ובכל הספרים גרסי' בפ"ק דשבת מפני שהוא מחזיר את המותר ופירוש בעלמא הוא ע"כ:

משנה ה

המקלף וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל צ"ע מה יש בו שמחייב במעשר או מה הוא המירוח שלו ואפשר לומר דהסרת הקליפה בשעורים או הנפוח שמנפח בחטים הוי מירוח ע"כ:

מקלף אחת אחת וכו'. בירוש' מפ' דסיפא דוקא ורישא לאו דוקא דשתים נמי פטור ושלש חייב וכן תני נמי בתוספתא בשעורים שתים פטור שלש חייב ובחטים שלש פטור ארבע חייב. ומתני' מייתי לה בי"ט פ"ק דף י"ג ופי' שם רש"י ז"ל המקלף שעורים לאכלן קלופים חיים ע"כ אפשר שר"ל דכיון דאין רגילות לטרוח להבהב שעורים רבים לאכלן רק אם רוצה אוכל אחת אחת חיה בקילוף מש"ה נקט תנא גבי שעורים מקלף ונקט נמי שעורים ולא נקט מלילות אבל הה"נ שאם מהבהב מקלף אחת אחת ואוכל אבל גבי חטים שרגילות הוא להבהב הרבה יחד ולאכול נקט תנא מלילות של חטים וזה הטעם עצמו שמותר לנפח חטים הרבה יחד מפני שעדיין יקרא אכילת עראי אבל גבי שעורים אפי' שלש גרעינים מיקרי אכילת קבע וחייב כמו שכתבתי לעיל בשם הירושלמי ואמר התם ביום טוב ר' אלעזר עלה דסיפא דמתני' דקתני המולל מלילות וכו' וכן לשבת פי' דעל יד על יד לא הוה מפרק תולדה דדש דכלאחר יד הוא אבל משקבצם בחיקו הוי תולדת דישה וחייב:

מנפה מיד ליד. ברוב הספרים מנפה בה"א וכן ג"כ ברמב"ם וכן בערוך. אח"כ מצאתי שכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל מנפה על יד על יד בה"א גרסי' ובערוך פי' מנענע מיד ליד שתלך לה הקליפה מלשון נפה וכן גרסת הרמב"ם ז"ל:

ואוכל. בלא מעשר:

לתוך חיקו. בשולי בגדיו שקורין פלדאש בלעז ע"כ וכן פי' רש"י ז"ל שם בי"ט פ"ק מלת חיקו ושם בי"ט דף י"ב לענין שבת וי"ט פי' רש"י ז"ל דגבי שבת גרסי' מנפה מיד ליד וגבי יום טוב גרסי' על יד על יד ר"ל מעט מעט אבל גבי מעשר משמע דהכל אחד ע"ש אבל יותר נכון דגרסי' הכא נמי מיד ליד כמו גבי שבת:

ואם ניפה ונתן לתוך חיקו חייב. הא כל ידו שריא וכר' אלעזר ודלא כהנהו אמוראי דבירוש' דסברו למימר דמנפה על יד על יד דקתני מתני' היינו דוקא בקשרי אצבעותיו והכי נמי מסיק התם בבבלי ביום טוב ר' אלעזר דכיון דמשני מנפח בידו אחת ובכל כחו בשבת ושרי:

יַרָקָה פטור. שהזרע לעולם עיקר עד שיכוין לירק:

ר' אליעזר אומר השבת וכו'. ר' אליעזר ביו"ד ומייתי לה בע"ז פ"ק דף ז' ומפ' התם דדוקא בְשֶׁבְתָּ הגדל בגנה הוא דראוי לאכול זרע וירק וזירין אבל הגדל בשדות מודה ר' אליעזר

לרבנן דאם הניחו לזרע דאין מתעשר ירק וכ"ש זירין ורבנן פליגי עלי' וסברי דאין לך דבר שזרעו לזרע בלחוד דמתעשר זרע וירק אלא שחליים וגרגיר בלבד. ויש מנקדין שבת השי"ן בשב"א והבי"ת בפת"ח:

שיחליים. בירו"ש בלעז ובשם רבינו הלל מצאתי שהוא רשד בערבי ובלעז משטוייירסו. ובפ' בכל מערבין (עירובין דף כ"ח) תניא השיחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע זרען לזרע מתעשרי' זרע וירק ופי' ר"י דלהכי תני הכי ולא ערבינהו לאשמועי' דהיכא דזרעה לירק הוי ירק ומתעשר הכל לאחר לקיטה כירק בין ירק בין זרע ואם זרע לזרע מתעשר הכל אחר זמן הראוי למעשר זרע ולא בתר לקיטה ע"כ וכן פי' הר"ש ז"ל ומעשר זרע היינו אחר גמר הפרי כדקיימא לן בפ"ק דר"ה:

משנה ו

רבן גמליאל אומר וכו'. גרסי' ואית דגרסי רבן שמעון בן גמליאל:

תמרות של תלתן. הם הלולבין הרכים שמוציאין האילנות בימי ניסן וכל זמן שהן זקופין למעלה כתמר קרויין תמרות ויש בני אדם אוכלין אותן כן פי' בערוך וכן פי' ג"כ רמב"ש ז"ל והן דברים נכונים ודלא כפי' רש"י ז"ל בפ' כיצד מברכין. ובפי"א דמסכת פרה תנן בהדיא גבי אזוב דתמרות הוו אותן שלא הנצו כל עיקר:

תמרות של תלתן. אפי' שזרען לזרע מיירי כדמפ' בירוש':

חייבות במעשר. ורבנן פליגי עלי' ואמרי דאין חשובות אוכל ובטלות הן לגבי הזרע:

רבי אליעזר אומר הצלף וכו'. כתב רמב"ש ז"ל דמש"ה שנה דר' אליעזר בהדי תמרות תלתן משום דר"א ס"ל כב"ש דאמרי בברייתא דמייתי בירוש' דצלף הוי ירק וחשיבי תמרות אוכלא ור' עקיבא סבר כב"ה דסברי מין אילן הוא ותמרות וקפריסין לאו פרי הוא אלא דומיא דקורא וקליפין בעלמא הן ואין חייבות הר"ש שירילי"ו ז"ל ולא משמע כן פי' המשנה דבפרה פי"א כמו שכתב הוא ז"ל דהתם לא קתני אלא הן היונקות גבעולין שלא גמלו:

אביונות. כתב הראב"ע ז"ל בפירוש ספר תהלים סימן נ"ח וז"ל בטרם יבינו אמר רב האי ז"ל כי גמילת פרח העץ כמו קשור ובדברי חכמי ישראל אביונות ע"כ:

בסוף פי' ר"ע ז"ל והלכה כר' עקי' ע"כ. אמר המלקט משמע אפי' בארץ וכן הדין לערלה ודוקא בחו"ל אבל בארץ אף התמרות חייבות בערלה:

פרק ה

משנה א

העוקר שתלים וכו'. ונוטע לתוך שלו. ס"א בתוך:

פטור. ואפי' לסתמא דפליג אר' עקיבא בפ"ק דמסכת פאה מדתנן ונוטל מן הגרן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר' עקיבא הכא מודו לי' חכמים משום דשתלים לא נגמרה מלאכתן אבל התם הרי נגמרה מלאכתן וה"נ מודה ר' עקיבא לחכמים בלפת וצנונות דבסמוך משום דהתם שרי ר' עקיבא לזרוע דהא כי מלקטן אח"כ עושה גרן ואין נפקעין מן המעשר לעולם אבל אלו לזרע שוב אין להם גרן דליחייבו ואי שרינן לנוטען אנו מפקיעין אותן מן המעשר בידים מש"ה מודה ר"ע הכא:

בפי' ר"ע ז"ל לקח במחובר לקרקע הקונה פירות כשהן מחוברין וכו'. כתב עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דלא שייך לומר דרישא וסיפא מיירי בשתילין ומציעתא בפירות על כן נראה דכולה מיירי בשתילים דלעיל וה"ק לקח שתילים במחובר לקרקע ואח"כ חזר ואמר לקח שתילים לשלוח לחברו וכו' אך קצת קשה דלמה הוצרך לומר ששתלים פטורים הרי אפי' פירות גמורין פטורין אך אפשר לתרץ דמשום לפת וצנונות דלקמן שחייבין הוצרך לומר הדין בשתילים דפטור עכ"ל ז"ל:

לקט לשלוח לחברו פטור. יש גורסין לקח לשלוח לחברו וכו' והיא גרסת הרמב"ם ז"ל בפירושו וגם שם פ"ה ומטעם מקח במחובר לקרקע פוטרו כדרישא. ובירוש' דייק דהא אחר דהיינו מי שנשתלחו לו חייב לעשרן אפי' שאין כיוצא בהן נמכרין בשוק ואתא ראב"ע למימר דדוקא אם יש כיוצא בהן נמכרין חייב מי שנשתלחו לו שכן דרך בני אדם משלחין לחבריהם טבלים בדברים הללו ואם לאו פטור ותני כן ר' יהודה אומר משום ר"א בן עזרי' אף השולח לחברו עטנין ושתלין והוצני פשתן לא יאכל עד שיעשר ודאי שכן דרך בני אדם משלחין לחבריהם טבלים בדברים הללו. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל אם יש כיוצא בהן וכו' פי' אם יש שתילים כיוצא בהן נמכרין לאכילה חייב ונ"ל דראב"ע קאי אכל אלה הבבות שבכאן וצ"ע ע"כ. עוד כתב ברוב הספרים גרסי' לקח לשלוח לחברו אך בס"א גרסי' לקט וצ"ע כי לעיל גבי פירות קאמר רבי יהודה אומר אף הלוקט כלכלה לשלח לחברו לא יאכל עד שיעשר אך מ"מ אינה קושיא דכאן מיירי בשתילין שלא נגמרה שאינם עומדין לאכילה אך קצת יש ראי' דל"ג ליקט דליקט מיירי מתוך שלו וא"כ ה"ל למימר עקר כמו שאמר לעיל העוקר שתלים אך אינה קושיא כל כך דשפיר שייך לשון ליקט גבי לשלח לאחרים אך לגרסא דגרסי' לקט צריך לפ' דלקט קאי אשתילים דלעיל וקשה דהפסיק הענין במה שאמר לקח במחובר דלא איירי בשתילים וצ"ע ע"כ.

עוד כתב לקט לשלוח לחברו פטור בירושלמי משמע דהאי פטור לא קאי לענין אכילת עראי אלא הוי דומיא דרישא דהעוקר שתילין שר"ל שפטור מלעשר ומותר לנוטען אע"פ שלא עישר וכן בבא דלקח במחובר לקרקע הוי על זה הדרך כי ברישא אמר דין העוקר בתוך שלו ובסיפא אמר דין הלוקח משל חברו שגם הוא פטור מלעשר ואח"כ אמר כאן דין הלוקח שתלים לשלוח לחברו שגם הוא פטור מלעשר ומותר לשלחם בטבלם לחברו אע"פ שקנה אותם תלושים וכבר נתחייבו אפ"ה מותר לשלחם כן נ"ל וצ"ע עכ"ל ז"ל. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל לקט לשלוח לחברו פטור נראה דלא אתיא כר' יהודה דפירקין דלעיל ואפשר לומר דהכא מודה ר' יהודה משום דליקט שתילין והוי טעמא משום דלא נגמרה מלאכתן ע"כ:

משנה ב

ונוטע לתוך שלו לזרע חייב. פי' הרמב"ם ז"ל ליקח ממנו הזרע:

חייב. דמפקיע מידי מעשר הוא דתנן בסוף פירקין דזרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין פטורין מן המעשרות דלא הוו אוכל וכיון דחזו השתא לאכילה חייבין ובירוש' פליגי אמוראי כשנטען לאכול אי פטור אי לא ור' יוחנן ס"ל דבין לזרע בין לאכול חייב ולדידי' מפני שהוא גרנם דקתני מתני' ר"ל דפעמים שתולשן בשנה שניי' שדינה מעשר שני ונוטען ועתיד לחזור ולתולשן בשלישית שדינה מעשר עני ונמצא מוציאן ממעשר שני ומכניסן למעשר עני או אי נמי איפכא מן העני לשני:

מפני שהוא גרנן. כתב ה"ר יהוסף ז"ל ס"א כגרנן וכתב עוד פי' כי עתה הן ראויין לאכילה ואח"כ יתקלקלו ואע"ג דתנן במס' פאה ונוטל מן הגרן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח נ"ל לחלק כי לשם לא נעקר לזרע ועל כן הוי גרנן כגורן שאר האוכלים ולא משעה שנתלש אבל הלפת וצנונות מתחלה נעקרו לכך שלא יהי' להם גרן אחר אלא זה ועל כן חייבין וצ"ע ע"כ:

משנה ג

לא ימכור אדם את פירותיו וכו'. ומפ' בירוש' שאפי' שמוכר שדהו עם פירותיו לא אמרן דפירות טפלה נינהו תניא ר"ש מתיר מפני שהוא אומר לו לכהן וללוי הרי מכרתי את שלי צא ותבע את שלך:

ולא בשביעית. כגון פירות האילן דשרו בשביעית ומוכר שדהו עם פירותיו דפירותיו הפקר הן אי נמי שמכרן בשביעית קודם עונת המעשרות. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל נ"ל דגם בשביעית אינו אסור אלא משבאו לעונת המעשרות ע"כ:

משנה ד

זוגיו. קרום של פסולת ענבים קרוי זוגין:

להוציא מהן משקין. פי' דוקא להוציא מהן משקי' אסור אבל לשרפם מותר למוכרם ע"כ:

שהתורם בלבו על הַקוּטַעִין. דתניא בתוספתא דתרומות התורם את הגרן צריך שיכוין לבו על מה שבחרצנים ועל מה שבזגין ואם לא כוון תנאי ב"ד הוא לתרום על הכל ודוקא בתרומה גדולה דשייך למימר דנטלת באומד. וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל ולפי אוקמתא דפ' אלו עוברין צריכין אנו לומר דחרצנים כדי נסבה:

משנה ה

הלוקח שדה ירק וכו'. עונת המעשרות שליש גדולן:

אם עד שלא בא לעונת המעשרות. בירוש' תני שדה שהביאה שליש לפני העובד כוכבים ולקחה ממנו ישראל ר' עקיבא אומר התוספת פטור וחכמים מחייבין והשתא סתם מתני' ר' עקיבא. הר"ש ז"ל:

ולוקט כדרכו והולך. הוא בעצמו ילקוט פירותיו כשלקחה אחר שליש ולא יוריד פועלים לה דמיחזי כאילו הוא בעל הקרקע ולא פטרי רבנן התוספת במתני' אלא כשלא קנה קרקע. הר"ש שירילי"ו ז"ל:

בזמן שקנה קרקע. דסבר רשב"ג דסוריא דחיובה מדרבנן בעינן תרתי קודם שליש ושיקנה הקרקע דאי לא קנה קרקע אע"פ שקנה עד שלא בא לעונת המעשרות פטור. ובירוש' א"ר אבין רשב"ג בשיטת ר"ג זקנו דתנן בפ"ד דחלה ישראל שהיו אריסין לעובדי כוכבים בסוריא ר' אליעזר מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית ור"ג פוטר וכתב הר"ש שירילי"ו ז"ל זקנו פי' אביו:

רבי אומר אף לפי חשבון. מפ' בירושלמי על רישא וכמו שהעתיק ר"ע ז"ל והוא פי' ר"י ורבינו שמשון ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל משמע קצת דלא גריס אף. וז"ל ואמר רבי שהוא חייב אע"פ שלא קנה קרקע אבל לפי חשבון והוא חולק ג"כ על הסתם כיצד וכו' עד והלכה כסתם בלבד. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל פי' אלעיל קאי דתנן משבאו לעונת המעשרות ואמר רבי אינו פטור אלא אפילו לאחר שבאו לעונת המעשרות חייב להפריש לפי חשבון ואינו חולק על רשב"ג כלל ע"כ. וברמב"ם פ"א דהלכות תרומות סי' י"ב פסק כרבי אלא דסתם שם דבריו ולא כתב בסוריא ופי' שם מהרי"ק ז"ל שני טעמים למה פסק כרבי הטעם האחרון הוא משום דע"כ ל"פ אלא בסוריא אבל בא"י לכ"ע הכל לפי חשבון ע"כ אבל הר"ש שירילי"ו ז"ל כתב שהוא ז"ל סובר דאמתני' דלעיל קאי רבי שקנה

ישראל מן העובד כוכבים פירות קרקעו בארץ ישראל וסבר רבי דאם לקחן אחר שבאו לעונת המעשרות דהיינו שליש דאהני שליש ראשון דנוטל ממנו דמים מן השבט ושני שלישין דגדל ביד ישראל נותנם לבעליהן בלא דמים ע"כ ואיני יודע לכוין אם נפל שום טעות בלשון:

משנה ו

המתמד וכו'. ודוקא במתמד בשמרים דהיינו בזגין דאילו בחרצנים דכ"ע ל"פ דלאו בר עשורי הוא:

ומצא כדי מדתו. לאו דוקא לרבנן אלא להודיעך כחו דר' יהודה דאפי' בכדי מדתו נמי מיחייב במעשר ואע"ג דקיי"ל דטבל במשהו והכא פטרי רבנן תרצו תוס' ז"ל שם בבתרא ובחולין דהכא בשמרים אינו אלא קיוהא בעלמא וכן תירץ ג"כ ה"ר שמשון ז"ל. ובירוש' מפ' דבעי ר' יהודה החמיץ וכן מפ' לה רב נחמן בספ"ק דחולין אבל בשלא החמיץ ר' יהודה מודה דלאו פירא הוא ורבנן אפי' בשהחמיץ פליגי אבל ר' אלעזר אמר התם דס"ל דאפי' בלא החמיץ מחייב לי' ר' יהודה במעשר. ובירושלמי דריש דמאי דף כ"א גם שם בבבלי ר"פ אלו עוברין רמי דר' יהודה אדר' יהודה דתניא אמר ר' יהודה בראשונה הי' חומץ שביהודה פטור מן המעשרות שהיו עושין יינם בטהרה לנסכים ולא הי' מחמיץ והיו מביאין מן התמד ועכשיו שהיין מחמיץ חייב הרי שפוטרו מן המעשר מפני שהוא הי' בא מן התמד וכאן הוא מחייבו ומשני ר' אילא טעמא דר' יהודה דפטר חומץ התמד שבארצות יהודה לא מפני שאינו יין אלא לפי שבאותן ארצות מפני הנסכים היתה ברכה מרובה והענבים מרובות והזגין והחרצנים לא היו חשובות ולפיכך התמד הבא מהן פטור ועכשיו שאין ענבים מרובות חרצנים וזגים חשובות ומחייב בהו ר' יהודה ע"כ אלא שבבבלי שם פרק אלו עוברין משני דהכא מיירי דוקא במתמד בשמרים ובריייתא בדפורצני דלא חשיבי:

מוציא עליו. ירוש' בעי מהו מוציא לר' יהודה בכדי מדתו ולרבנן במצא ד' והוא לא רמא אלא תלתא ופשיט דדוקא מעשרות הוא דמפריש אבל תרומה לא דתנינן לעיל בפירקי' שהתורם בלבו על הקוטעים ועל הצדדין ועל מה שבתוך התבן ותני עלה ועל הזגין וכתבתי קצת ממנו בסמוך בשם הר"ש ז"ל:

מוציא עליו ממקום אחר. פי' מחבית אחרת של יין מוציא התרומה והמעשרות לפי חשבון של היין שניתוסף על המים בתמד ואין צריך להוציא על שיעור של כל התמד כי אינו אלא מים אבל אם בא להוציא מהתמד עצמו תרומה ומעשרות בודאי צריך להוציא מכל התמד כיון שהוא מוציא תמד עכ"ל ה"ר יהוסף ז"ל:

משנה ז

חורי הנמלים וכו'. ברמב"ם פ"ג מה' מעשר סימן כ"ג כתוב חדרי הנמלים בדלי"ת ורי"ש. וה"ר יהוסף ז"ל הגי' חוֹרֵי בב' רישי"ן וכן הגי' במתני' דבספ"ד דפאה:

משנה ח

שום בעל בכי וכו'. ולפי הפירוש השני שהביא ר"ע ז"ל נראה דגרסי' בעל בכי הבי"ת של בעל בשב"א והכ"ף של בכי דגושה. וכ' הר"ש שירילי"ו ז"ל לפי שיש שומים ובצלים וגריסין ועדשין בארץ ישראל דהיינו לכל אחד כיוצא בו הוצרכו ליתן סימן בפטורים הבאים לארץ דלא חייבו חכמים פירות חו"ל הבאים לארץ במעשר אלא אותן שדוגמתן בארץ אבל אלצרין ופסטקין ואיצטרובלין כולן אין גדלין בארץ ולא הוצרכו ליתן בהן סימן דודאי כולהו מיני מחו"ל הם ע"כ וכן כתב ה"ר שמשון ז"ל והוא דרך התוספתא:

רכפא. פי' הרמב"ם ז"ל בלשון שני שהוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף מאד כשיקרב אל העין מדמע דמעות רבות תרגום חשרת מים רכפת מיא:

אף הקוטנים. פי' בערוך אחד ממיני קטניות הוא ושמו בלשון ישמעאל סגיר אל דנאב פי' שהעוקץ שלו קצר יותר מעוקץ הקרקס ע"כ:

ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלין וכו'. ירושלמי תני עלה ר' יוסי אומר אף זרעוני שדה כגון זרע אסטיס וזרע קוצה וזרע ביקיא ופי' הראב"ד ז"ל בת"כ דומה כי ביקיא מין ממיני הצבעים:

שאע"פ שאביהן תרומה. בפי' הרמב"ם ז"ל גם בקצת ספרים גרסינן ואע"פ ונראה דאי נמי גרסינן שאע"פ הוי כמו ואע"פ כדאשכחן בריש ביצה דקאמר בגמרא שאפר כירה הוי כמו ואפר כירה ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ואע"פ שאביהן תרומה דאביהם גופי' הוה תרומה ונטען לזרע ותנן בריש פירקין העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהוא גרנן והני אם עשאן תרומה ונטען בדיעבד לזרע הגדולין נאכלין ע"כ וכן פי' רבינו שמשון ז"ל:

סליק פירקא וסליקא לה מסכת מעשרות. ובעזרת האחד ואין שני נתחיל מסכת מעשר שני